

”Koen olleeni osa tiivistä ryhmää”

Koettu osallisuus Valo-valmennusyhdistyksen sotepajalla

Tuominen Tommi-Petteri

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2020
Sosiaali- ja terveysala
Kuntoutuksen ohjaaja (AMK)

Tekijä(t) Tuominen, Tommi-Petteri	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Maaliskuu 2020
	Sivumäärä 53	Julkaisun kieli suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi "Koen olleeni osa tiivistä ryhmää" Koettu osallisuus Valo-valmennusyhdistyksen sotepajalla		
Koulutusohjelma Kuntoutuksen ohjauksen ja suunnittelun koulutusohjelma (AMK)		
Työn ohjaaja(t) Kurunsaari Merja, Tanttua Anja		
Toimeksiantaja(t) Valo-valmennusyhdistys ry		
Tiivistelmä <p>Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuu Suomessa vuosittain yli 42000 ihmistä. Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on tarjota huonoimmassa asemassa oleville ihmisille tukea nousta takaisin työelämään ja opiskeluihin. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa tietoa siitä, miten asiakkaat kokivat kuntouttavan työtoiminnan. Valmista opinnäytetyötä oli tarkoitus käyttää kehittämistyön pohjana Valo-valmennusyhdistyksessä. Opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää, miten asiakkaat ovat kokeneet Valo-valmennuksen sotepajan vaikuttaneen heidän oman osallisuutensa kehitykseen. Toisena tavoitteena oli selvittää, mitkä sotepajalla käytetyt menetelmät ovat tukeneet osallisuuden edistämistä.</p> <p>Opinnäytetyössä asiakaskokemuksia kartoitettiin laadullisella tutkimuksella ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin avointa haastattelua. Tutkimuksen haastatteluun osallistui viisi Valo-valmennuksen sotepajan kuntouttavan työtoiminnan entistä asiakasta. Haastateltavat valittiin tarkoituksenmukaisesti tutkimuksen otannaksi. Haastattelut nauhoitettiin ja litte-roitiin. Haastattelumateriaalista tehtiin sekä teorialähtöinen, että aineistolähtöinen sisäl-lönanalyysi, jonka jälkeen lähdettiin analysoimaan tulosten merkityksiä ja yhteneväisyyk-siä.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella sotepajalla olleet asiakkaat kokivat osallisuutensa parantu-neen kuntoutusjaksonsa aikana. Osallisuuden parantuminen ei tämän tutkimuksen perus-teella ole vaikuttanut sotepajan asiakkaiden työllistymiseen, tai opiskeluiden aloittami-seen. Merkityksellisimmiksi sotepajan toiminnoiksi koettiin luonnossa tehtävät aktiviteetit ja itsetutkiskeluun tähtäävät pohdintatehtävät. Tulosten perusteella sotepajan asiakkaille varsinaista työtoimintaa tärkeämpää, merkityksellisempää ja osallisuutta edistävää on ollut esimerkiksi hyvinvoinnin, sosiaalisten taitojen ja itsetuntemuksen edistäminen.</p>		
Avainsanat (asiasanat) kuntouttava työtoiminta, merkityksellisyys, osallisuus, työikäiset, sosiaalinen kuntoutus		
Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Tuominen, Tommi-Petteri	Type of publication Bachelor's thesis	Date March 2020 Language of publication: Finnish
	Number of pages 53	Permission for web publication: x
Title of publication "I feel that I was a part of a very tight group" Experiences related to participation in the social and health care workshop of Valo-valmennusyhdistys		
Degree programme Degree Programme in Rehabilitation Counselling		
Supervisor(s) Kurunsaari, Merja; Tanttu, Anja		
Assigned by Valo-valmennusyhdistys ry		
Abstract <p>In Finland, 42000 people participate in rehabilitative work annually. The objectives for rehabilitative work are to provide counselling for people in the worst position so that they can take the required steps back to working life and studies. The purpose of the thesis was to collect information on how clients experienced rehabilitative work. The finished thesis was supposed to be used as a base for research and development purposes by the assignor. The first objective was to study the clients' views on the impact of a social and health care workshop on the promotion of their sense of participation. The second objective was to examine which methods of the workshop were considered best for promoting the clients' participation.</p> <p>The client's experiences were examined by means of a qualitative study in which open interviews were used as the data collection method. Five former clients of the workshop participated in the study. The interviewees were chosen purposefully for the study. The interviews were recorded and transcribed. Theory based and data-based content analyses were conducted on the interview material. After that, an analysis was on the meanings and consistencies of the material.</p> <p>According to the results, the clients who had participated in the workshop found that their participation had improved during their rehabilitation process. Based on the study, promoting participation did not affect their employment or beginning of studies. The most meaningful functions were various activities in nature and reflection assignments. According to the clients, factors more important than the actual rehabilitative work were the promotion of well-being, social skills and self-knowledge.</p>		
Keywords/tags (subjects) rehabilitative work, meaningfulness, participation, working age people, social rehabilitation		
Miscellaneous (Confidential information)		

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Tutkimusasetelma	5
3	Teoreettinen viitekehys	6
3.1	Kuntouttava työtoiminta ja lainsäädäntö	6
3.2	Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja ja aktivointisuunnitelma.....	7
3.3	Kuntouttava työtoiminta Tampereen seudulla	8
3.4	Työllisyyden kuntakokeilu ja kuntouttavan työtoiminnan palvelukuvaus..	9
3.5	Kuntouttavan työtoiminnan merkitys yhteiskunnallisesti	10
3.6	Osallisuus ja syrjäytyminen vastapareina	11
3.7	Muutosvaihemalli.....	14
3.8	Miksi toimimme kuten toimimme.....	15
3.9	Mielenterveyden ongelmat lisääntyvät	16
4	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite.....	18
5	Tutkimuksen toteutus.....	18
5.1	Laadullinen tutkimus	18
5.2	Haastattelu	20
5.3	Teorialähtöinen ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi	21
6	Tutkimuseettiset asiat ja tutkimuksen luotettavuus	22
7	Tutkimuksen tulokset	25
7.1	Osallisuuden ja syrjäytymisen ulottuvuudet.....	25
7.1.1	Toimeentulo, hyvinvointi, turvallisuus	25
7.1.2	Yhteisöihin kuuluminen, yhteisöllinen osallisuus.....	29
7.1.3	Toimijuus, toiminnallinen osallisuus	32
7.2	Osallisuutta edistävät tai haittaavat käytännön pajoiminnot	34

	2
7.2.1 Pohdintatehtävät.....	35
7.2.2 Tutustumiskäynnit.....	36
7.2.3 Opiskelu.....	36
7.2.4 Retkeily ja aktiivinen liikkuminen.....	37
8 Johtopäätökset.....	37
9 Pohdinta.....	38
Lähteet.....	46
Liitteet.....	48
Liite 1. Haastattelurunko.....	48
Liite 2. Suostumuslomake haastatteluun osallistuvalla.....	49
Liite 3. Tutkimuslupahakemus.....	51

Kuviot

Kuvio 1. Osallisuus ja syrjäytyminen vastapareina.	12
Kuvio 2. Osallisuuden portaat	14

1 Johdanto

Kuntoutuksen ohjaajien epävirallisesti pyhäksi kirjaksi nimeämässä Kuntoutuminen - kirjassa (Autti-Rämö, Salminen, Rajavaara & Ylinen 2016) ensimmäisissä kappaleissa käsitellään kuntoutumisen hyviä käytäntöjä. Kirjan mukaan kuntoutuja tarvitsee tukeen kuntoutuksen ammattilaisia. Kuntoutumisen käsitettä on pyritty ottamaan kuntoutuksen käsitteen rinnalle viime vuosina. Perusajatus siinä on, että kuntoutuminen on kuntoutujan itse itselleen määrittämien realististen tavoitteiden asettamista ja saavuttamista. Tältä pohjalta jokaisen kuntoutusprosessin pitäisi alkaa ja päättyä. (Autti-Rämö, Salminen, Rajavaara & Ylinen 2016.)

Kuntouttavan työtoiminnan toimintoja käyttää vuosittain lähes 42000 ihmistä ja määrä on ollut kasvussa tällä vuosikymmenellä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Kyseiseen asiakasmäärään mahtuu hyvin erilaisista lähtökohdista olevia ihmisiä. Karkeasti sanottuna tavoitteena on tarjota huonoimmassa asemassa oleville ihmisille tukea nousta takaisin työelämään ja opiskeluihin. Käytännössä tilanne on kuitenkin se, että palveluntuottajat painavat hinnat minimiin menestyäkseen kilpailutuksissa, koska halvimmin palveluja tuottavat toimijat pärjäävät kilpailutuksissa parhaiten ja heille ohjautuu eniten asiakkaita sopimuskaudella. Raha ei ratkaise kaikkea, mutta kuntouttavan työtoiminnan ryhmäkoot kasvavat jatkuvasti, jotta kustannukset voitaisiin kattaa ja uusia toimintoja voitaisiin kehittää. Kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan kohdalla tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että viikkotuntimäärä pysyy samana, mutta aika yhtä asiakasta kohden vähenee jatkuvasti. Tilanne on tämä ja sille ei radikaalia muutosta ole näköpiirissä. Ohjaajat tekevät parhaansa käytettävissä olevilla resursseilla, mutta yhteiskunnan näkökulmasta se ei riitä, kun lisää veronmaksajia olisi tärkeää saada. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteina oli selvittää miten asiakkaat ovat kokeneet Valo-valmennuksen sote-pajan vaikuttaneen heidän oman osallisuutensa kehitykseen, ja mitkä sote-pajalla käytetyt menetelmät ovat tukeneet osallisuuden edistämistä. Valmiin työn tarkoitus on toimia Valo-valmennusyhdistyksessä tukena kehitettäessä asiakaslähtöisempiä ja tehokkaampia palveluita. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineistonkeruumenetelmänä toimi avoin haastattelu. Haastatteluun

osallistui viisi sote-pajan entistä asiakasta. Haastatteluiden litteroinnin jälkeen materiaalista tehtiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta teorialähtöinen ja toisen tutkimuskysymyksen osalta aineistolähtöinen sisällönanalyysi. (Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

2 Tutkimusasetelma

Lähtökohtana tälle tutkimukselle on ollut kiinnostus palveluiden kehittämiseen ja halu kehittää mahdollisimman yksilöllistä, laadukasta ja tehokasta palvelua. Asiakaskokemukset ovat ensiarvoisen tärkeitä mietittäessä palvelun kehittämistä suuntaan, jossa palveluntuottaja asiakkaan prosessin alusta saakka osaisi paremmin vastata asiakkaan tarpeisiin ja tarttua yksilöllisesti merkittäviin asioihin heti ensimmäisistä päivistä alkaen.

Tämän opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteena on ollut kartoittaa laadullisen tutkimuksen kautta sitä, miten asiakkaat ovat kokeneet Valo-valmennuksen sote-pajan vaikuttaneen heidän oman osallisuutensa kehitykseen. Toisena tavoitteena on ollut selvittää asiakkailta kokemuksia siitä, mitkä sote-pajalla käytetyt menetelmät ovat tukeneet osallisuuden edistämistä. Tavoitteena on ollut myös selvittää konkreettisella tasolla sitä, minkälaisia kehitysideoita asiakkailta nousee esiin. Tutkimuksessa selvitettiin myös, mitä asiakkaat jäivät kaipaamaan ja mitä olisi voinut jättää vähemmälle, tai pois kokonaan. Näitä asioita on peilattu maksajatahon kanssa solmittuun palvelusopimukseen ja toisaalta Valo-valmennuksen omiin arvoihin. Valmiin työn tarkoitus on toimia kehitystyön pohjana tai tukena, jotta esimerkiksi Valo-valmennusyhdistys pystyy kehittämään tehokkaampia ja asiakaslähtöisempiä palveluja. (Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

Sote-paja on Valo-valmennusyhdistyksen kuntouttavan työtoiminnan työpaja, joka perustettiin syksyllä 2018 vastaamaan sellaisten asiakkaiden tarpeisiin, jotka ovat kiinnostuneita sosiaali- ja terveysalasta. Sote-pajalla on ollut mahdollista tutustua sosiaali- ja terveysalan erilaisiin työpaikkoihin ja työtehtäviin. Lisäksi pajalla on päässyt ohjaamaan ryhmätoimintaa lasten ja aikuisten kanssa. Sote-pajalla on ollut mahdollista suorittaa sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon ja kasvatusta ja ohjauksen perustutkinnon tutkinnon osia. Sote-pajalla on ollut perustamisen jälkeen myös useita

maahanmuuttajataustaisia asiakkaita, jotka keskittyivät suomen kielen taitonsa vahvistamiseen ja suomalaisten kulttuuriin tutustumiseen. Syksyllä 2019 Valo-valmennusyhdistyksen sotepaja ja yhteisöpaja yhdistyivät yhdeksi pajaksi ja sotepajan nimi jäi historiaan. (Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

Valo-valmennusyhdistys ry on vuonna 2016 neljän eri puolilla Suomea toimivan toimijan perustama kansalaisjärjestö, joka toimii kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten tukemiseksi. Valo-valmennusyhdistys työskentelee mm. nuorten ja työkäisten kanssa. Valo-valmennusyhdistyksellä on tällä hetkellä käynnissä toistakymmentä kehittämishanketta. Valo-valmennusyhdistys toimii laajasti ympäri Suomea ja pyrkii jatkuvasti laajentamaan toimintaansa paikkoihin, joissa uusia toimijoita kaivataan. (Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

3 Teoreettinen viitekehys

3.1 Kuntouttava työtoiminta ja lainsäädäntö

Kuntouttavasta työtoiminnasta on säädetty lailla (L 2.3.2001/189). Lain tarkoitus on parantaa pitkään työelämästä sivussa olleen yli 25 -vuotiaan, tai ilman työkokemusta olevan alle 25-vuotiaan edellytyksiä päästä työelämään. Laissa on määritetty, että kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään 3-24 kuukauden jaksoissa. Asiakas voi myöhemmin palata kuntouttavaan työtoimintaan, mikäli se koetaan tarpeelliseksi. Kuntouttavaan työtoimintaan asiakkaan tulee osallistua 1-4 päivää viikossa ja vähintään neljä tuntia kerrallaan. Kuntouttava työtoiminta pitää sovittaa asiakkaan osaamisen ja työ- ja toimintakyvyn mukaan siten, että se edistää työelämään pääsyä, on mielekästä ja riittävän vaativaa. Kuntouttavassa työtoiminnassa oleva asiakas ei voi korvata palkkasuhteessa olevaa työntekijää. (L 2.3.2001/189.)

Sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) mukaan lakiin on kirjattu mm., että on edistettävä hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta. On myös vähennettävä eriarvoisuutta ja edistettävä osallisuutta. Lakiin on myös kirjattu sosiaalisen kuntoutuksen sisällöksi mm. sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeiden selvittäminen. Kuntoutusneuvonta ja -ohjaus ja valmennus arkielämän toimintoihin on järjestettävä. Tämä toimii

ohjenuorana myös kuntouttavalle työtoiminnalle, sillä se yleensä luokitellaan sosiaalisen kuntoutuksen alle. (L 1301/2014.)

3.2 Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja ja aktivointisuunnitelma

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) on kerännyt kotisivuilleen suurehkon materiaalipankin, jota kutsutaan kuntouttavan työtoiminnan käsikirjaksi. Opinnäytetyötä kirjoitettaessa käsikirjan verkkosivut ovat uudistuneet ja osa aikaisemmin siellä olleesta tiedosta on poistunut ja tilalle on tullut uutta tietoa. Kuntouttavaan työtoimintaan liittyy olennaisesti aktivointisuunnitelma. Suurella osalla kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista on aktivointisuunnitelma jo tehtynä ja jokaiselle asiakkaalle sellainen tehdään. Asiakas on saattanut olla pitkään kuntoutuspalveluiden piirissä ja välillä esimerkiksi sairauslomalla. Tästä syystä kaikilla kuntouttavan työtoiminnan asiakkailla ei välttämättä ole aktivointisuunnitelmaa vielä. Tämän tutkimuksen haastateltavilla on aktivointisuunnitelma ollut tehtynä ja kuntouttavan työtoiminnan aikana he ovat saaneet työttömyysetuutta, eli heidän aktivointisuunnitelmansa on tällöin tehty työ- ja elinkeinotoimistossa. Aktivointisuunnitelma voidaan tehdä myös kunnan toimesta, mikäli asiakas on ennen suunnitelmaa ollut oikeutettu toimeentulotukeen. (THL 2019.)

Aktivointisuunnitelmaan kirjataan asiakkaan palvelutarve ja alkuvaiheessa arvioidaan myös asiakkaan työ- ja toimintakyky. Arvioinnin työkaluna käytetään erilaisia mittareita. Tampereella käytössä ovat ainakin Kompassi (Graphing Life 2019) ja Kykyviisari (Työterveyslaitos 2020). TE-toimisto ohjaa asiakkaan palvelutarpeen mukaan esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan, tai ammatilliseen kuntoutukseen. Mikäli asiakkaalla ei ole kuntoutuksen tarvetta, hänen työnhakunsa käynnistetään osana aktivointisuunnitelmaa (mikäli työnhaku ei vielä ole käynnissä). Aktivointisuunnitelmaan kirjataan kuntouttavan työtoiminnan tiedot ja ajankohta, jolloin suunnitelmaa tarkistetaan. Kuntouttavan työtoiminnan tuottaja sitoutuu noudattamaan asiakkaan aktivointisuunnitelmaa. (THL 2019.)

Kompassi on verkkopohjainen työkalu ja menetelmä, jonka avulla asiakas ja ohjaaja saavat esimerkiksi hyvän rungon yksilökeskustelulle. Samalla Kompassia täytetään

keskustelun lomassa ja ohjelma tuottaa lopulta graafisen kuvan, josta voi nähdä esimerkiksi asiakkaan elämän vahvuusalueita ja toisaalta alueita, joissa on tuen tarvetta. Kompassia voidaan käyttää koko kuntoutusprosessin ajan, jolloin edistymistä voidaan tarkastella eri aikoina tehdyistä kuvaajista. Kykyviisaria käytetään työ- ja toimintakyvyn arviointiin. Kykyviisarilla on mahdollista ohjaajan kanssa, tai itsenäisesti mitata keskeisiä vahvuuksia ja kehittämiskohteita. Molemmat työkaluista perustuvat asiakkaan omaan arvioon tilanteestaan. (Graphing Life 2019; Työterveyslaitos 2020.)

3.3 Kuntouttava työtoiminta Tampereen seudulla

Laissa kuntouttavasta työtoiminnasta (L 2.3.2001/189) kerrotaan hyvin yksiselitteisesti, että kuntouttavan työtoiminnan tarkoitus on edistää yksilön elämänhallintaa ja työelämävalmiuksia. Tampereella kuntouttava työtoiminta on järjestetty aikuissosiaalityön kautta ja se perustuu täysin Sosiaalihuoltolakiin (L 1301/2014) ja Lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta (L 2.3.2001/189). Tampereen kaupunki järjestää kuntouttavaa työtoimintaa oman työvalmennussäätiönsä kautta (Tampereen työvalmennussäätiö Syke 2019) ja ostamalla palvelua yhdistyksiltä ja yrityksiltä. Tampereella kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille tarjotaan läsnäolopäivinä lounas, joka ainakin yhdistysten (Valo-valmennusyhdistys ry ja Siltavalmennusyhdistys ry) puolesta on asiakkaille maksuton. Asiakkaille myönnetään myös matkakorvaus, joka toteutuu maksuttomana julkisen liikenteen kuukausikorttina, jolla voi matkustaa rajattomasti nimetyillä vyöhykkeillä. Lisäksi asiakkaat saavat läsnäolopäiviltä kulukorvauksen, joka on 9€ /läsnäolopäivä. Asiakkaat ovat useimmiten oikeutettuja saamaan työmarkkinatukea, ja /tai toimeentulotukea. Tampereella kuntouttavan työtoiminnan työpajoilla voi olla myös sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaita, joilla on samat edut, mutta etuutena heillä on eläke, jonka vuoksi eivät ole oikeutettuja saamaan kulukorvausta. (L 2.3.2001/189; L 1301/2014; Tampereen kaupunki 2019; Tampereen työvalmennussäätiö Syke 2019; Valo-valmennusyhdistys ry 2019; Siltavalmennusyhdistys ry 2019.)

3.4 Työllisyyden kuntakokeilu ja kuntouttavan työtoiminnan palvelukuvauus

Pirkanmaan alueellinen työllisyyskokeilu alkoi Tampereella ja ympäristökunnissa syksyllä 2017 ja päättyi vuoden 2018 loppuun (Tampereen kaupunki 2019). Työllisyyskokeilu perustui lakiin julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden alueellista tarjoamista ja työelämäkokeilua koskevasta kokeilusta (L 505/2017). Kohderyhmänä Pirkanmaalla oli noin 22000 työtöntä henkilöä. Kuntakokeilussa kunnat ottivat TE-toimistojen aiemmin tekemiä tehtäviä hoitaakseen liittyen työnvälitykseen, aktivointisuunnitteluun ja niin edelleen. Työllisyyskokeilun jälkeen asiakkaat siirtyivät kunnilta takaisin TE-toimistojen asiakkiksi. (L 505/2017; Tampereen kaupunki 2019.)

Työllisyyskokeilun aikana Tampereella kilpailutettiin palveluntuottajat kuntouttavaa työtoimintaa varten. Tampereen työvalmennussäätiö Sykettä (2019) lukuun ottamatta palveluntuottajat ovat yksityisiä yrityksiä, tai yhdistyksiä. Tampereen työllisyydenhoidon yksikkö (Tampereen työllisyys- ja kasvupalvelut 2019) ja psykososiaalisen tuen palvelulinja (Tampereen avo- ja asumispalvelut 2019) valmistelivat palvelukuvauksen kuntouttavaa työtoimintaa ja sosiaalista kuntoutusta varten. Uuden kilpailutuksen oli määrä olla työllisyyskokeilun jälkeen, mutta kaupunki päätti käyttää optiovuoden, joten sama palvelukuvauus on edelleen voimassa, vaikka kuntakokeilu onkin päättynyt. (Tampereen kaupunki 2019; Syke 2019; Tampereen työllisyys- ja kasvupalvelut 2019; Tampereen avo- ja asumispalvelut 2019.)

Palvelukuvauksessa kerrotaan kuntouttavan työtoiminnan perustuvan omaan lakiinsa (L 2.3.2001/189) ja sosiaalisen kuntoutuksen sosiaalihoitolakiin (L 1301/2014). Yleisenä ohjeena annetaan kuntouttavalle työtoiminnalle luoda väyliä avoimille työmarkkinoille, opiskeluihin, tai muuhun työllistymistä edistävään palveluun. Sosiaaliselle kuntoutukselle yleisohjeena annetaan vahvistaa sosiaalista toimintakykyä ja tukea etenemisessä työllistymistä edistävään palveluun. Kuntouttava työtoiminta on Tampereella jaettu kahteen palvelukokonaisuuteen, kokonaisvastuupalveluihin ja yksilöohjattuun kuntouttavaan työtoimintaan. Valo-valmennusyhdistys on tutkimuksen aikana tuottanut kokonaisvastuupalveluja. Kokonaisvastuupalveluiden sisällä on kolme palvelulinjaa. 1A-palvelu on työhön ja koulutukseen suuntaavaa kun-

touuttavaa työtoimintaa. 1B-palvelu on osallisuutta edistävää kuntouuttavaa työtoimintaa. 1C-palvelu on sosiaalista kuntoutusta. Sotepajan asiakkaista kaikki kuuluivat 1A-palveluun. (L 2.3.2001/189; L 1301/2014; Tampereen kaupunki n.d., 2-3.)

Työhön ja koulutukseen suuntaava kuntouuttava työtoiminta on tarkoitettu asiakkaille, joilla nähdään olevan mahdollisuus edetä seuraavan vuoden aikana opiskeluihin, tai työelämään. Kuntouuttava työtoiminta perustuu henkilökohtaiseen suunnitelmaan, jonka asiakas on tehnyt oman TE-toimiston vastuutyöntekijänsä kanssa. Palvelu sisältää kokonaisprosessin, johon kuuluu työtoiminta, yksilöohjaus ja seuraavan askeleen etsiminen ja ottaminen. Asiakas tulee perehdyttää tehtäviin ja ohjata tarvittaessa aina, kun asiakas ohjausta kaipaa. Lisäksi asiakasta tulee ohjata esimerkiksi mielenterveyden ongelmien kanssa ja oman alan löytymisessä. (Tampereen kaupunki n.d., 3-6.)

3.5 Kuntouuttavan työtoiminnan merkitys yhteiskunnallisesti

Kuntouuttava työtoiminta on osa kuntoutusjärjestelmää. Juvonen-Posti, Lamminpää, Rajavaara, Suoyrjö ja Tötterman (2016) kirjoittavat kuntoutusjärjestelmän ajattelemisesta monialaisena toimenpidekokonaisuutena ja siitä, että yhteiskunnallisella tasolla kuntoutukseen liittyy osajärjestelmien toimintaa ohjailevia yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, lakeja ja sopimuksia. Juvonen-Posti ym. (2016) kirjoittavat myös siitä, että työikäisen ihmisen kuntouttaminen on yhteiskunnalle edullisempaa, kuin jättää kuntouttamatta. Kuntouuttavan työtoiminnan merkitys on todella suuri kuntoutusjärjestelmässämme. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan vuonna 2016 kuntouttavaan työtoimintaan osallistui lähes 42 000 henkilöä (THL 2017). Ei ole realistista ajatella, että nämä kaikki asiakkaat päätyisivät työelämään, tai opiskelemaan ammattia. Jos ajatellaan, että puolet näistä asiakkaista päätyisivät työelämään ja pysyisivät siellä eläkeikänsä saakka, olisi siitä valtiolle suuri taloudellinen hyöty. Tämän vuoksi kuntouttavaan työtoimintaan tulisi panostaa tosissaan ja yrittää kehittää palvelusta niin hyvä, että asiakkaat nykyistä paremmin sijoittuisivat työelämään ja opiskelemaan. Valo-valmennusyhdistys oli vuonna 2018 Tampereella yksi parhaista palveluntuottajista, kun mitattiin jatkopoluttumista vaikuttavuusseurannan kautta. Asiakkaiden eteneminen työelämään ja opiskelemaan tulisi silti saada korkeammalle tasolle,

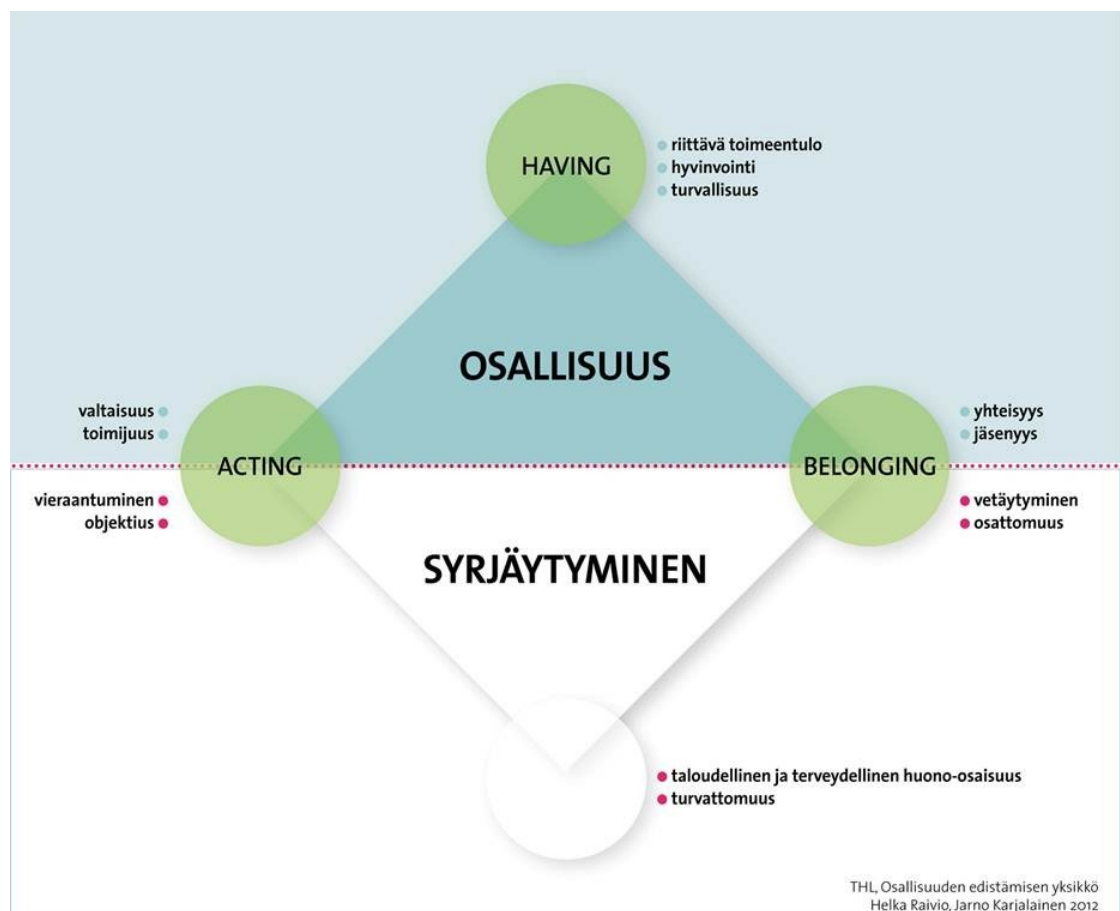
jotta sen vaikutus myös yhteiskunnallisesti olisi merkittävämpi. (Juvonen-Posti, Lamminpää, Rajavaara, Suoyrjö & Tötterman 2016, 160-175; THL 2017; Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselle tekemässään kirjallisuuskatsauksessa Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana: Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä (Sandelin 2014, 14) Iris Sandelin kirjoittaa siitä, miten useassa tutkimuksessa on todettu kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden olevan pääosin tyytyväisiä kuntouttavaan työtoimintaan. Sandelin (2014, 14) kuitenkin kirjoittaa myös, että vaikka kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut vaikutuksia asiakkaiden tilanteille sosiaalipoliittisesti, niin kuitenkin työllisyyspoliittiset vaikutukset ovat jääneet epäselviksi. Tähän olisi saatava muutos, jotta yhteiskunnalliset hyödyt tulisivat enemmän esiin työllistymisen ja opiskelujen jälkeen täysimääräisten veronmaksajien muodossa. (Sandelin 2014, 14.)

3.6 Osallisuus ja syrjäytyminen vastapareina

Osallisuus on hyvin vaikea käsite kerrottavaksi yhdellä tai kahdella sanalla. Osallisuus voidaan ajatella esimerkiksi siten, että ihminen on osallinen omassa elämässään. Ihminen on aktiivinen toimija oman elämänsä päätöksenteossa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä työpaperissa osallisuus nähdään toimintana, jossa ihminen itse vaikuttaa oman elämän toimintoihin, mahdollisuuksiin, palveluihin ja lisäksi myös ihminen pystyy vaikuttamaan joihinkin yhteisiin asioihin (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017). Ihminen voidaan ajatella yksikkönä ja yksikön sisällä on paljon pieniä toisiinsa vaikuttavia tekijöitä. Yksilön kokonaisvaltainen hyvinvointi saavutetaan pienten kokonaisuuksien yhteispelillä. Erik Allardt (1976) esitteli ajatuksen hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Ne ovat elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving), itsensä toteuttaminen (being) (Allardt 1976). Elintasolla tarkoitetaan asioita, jotka ovat konkreettisia ja helposti osoitettavia. Yhteisyyssuhteilla hän tarkoitti sosiaalista verkostoa ihmisen ympärillä esim. perhe, ystävät, työyhteisöt. Itsensä toteuttamisella hän puolestaan tarkoitti kuulumista esim. yhteiskuntaan tai merkityksellisten ja mielekkäiden asioiden tekemistä. Raivio ja Karjalainen (2013) ovat muokanneet Allardtin (1976) ajatusta ja heidän mukaansa osallisuus

voidaan jakaa kolmeen osaan, jotka ovat riittävä toimeentulo, hyvinvointi ja taloudellinen osallisuus (having), toimijuus ja toiminnallinen osallisuus (acting) ja yhteisöihin kuuluminen, jäsenyys, yhteisöllinen osallisuus (belonging). He katsovat osallisuutta syrjäytymisen vastaparina (ks. Kuvio 1.). Raivio ja Karjalainen (2013) ovat vieneet ajatusta lähemmäs nykyaikaa ja keskiöön on noussut osallisuus ja sen vastaparina syrjäytyminen. Jos ajatellaan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita, niin Valo-valmennusyhdistyksen (2019) kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista suurin osa sijoittuu tässä mallissa parhaimmillaan osallisuuden ja syrjäytymisen rajalle ja pahimmillaan syrjäytymisen kolmion alapäähän, jossa vallitsee taloudellinen ja terveydellinen huono-osaisuus ja turvattomuus (ks. Kuvio 1.). (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 3; Allardt 1976; Raivio, Karjalainen 2013, 16; Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

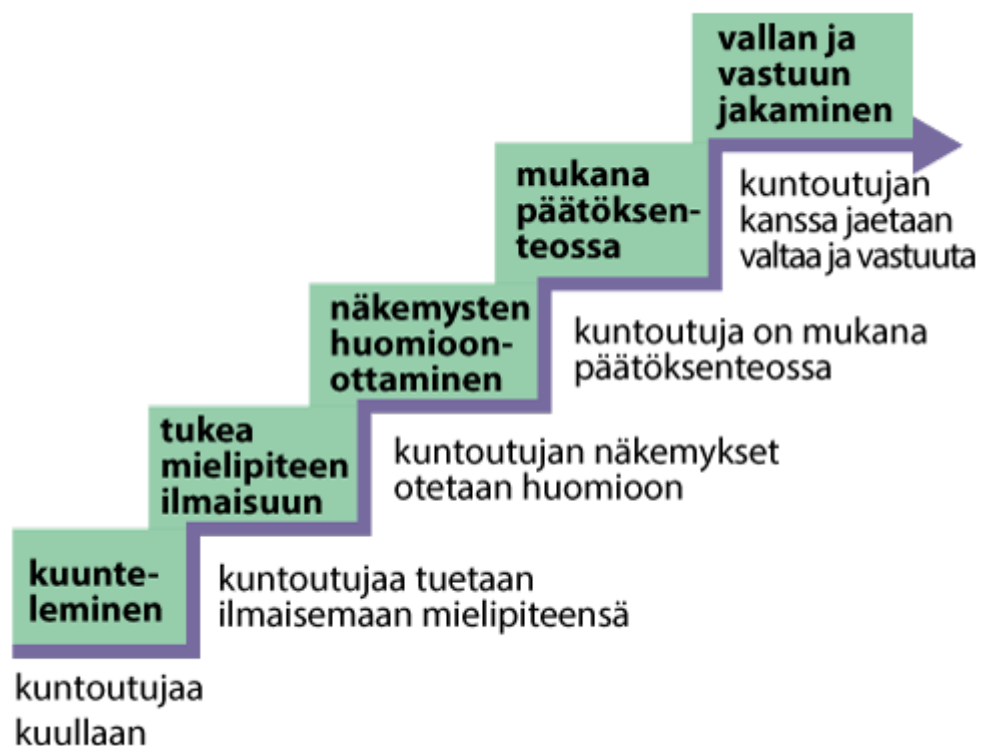
Kuvio 1. Osallisuus ja syrjäytyminen vastapareina.

Kuntouttavassa työtoiminnassa pyritään vaikuttamaan ensisijaisesti Raivion ja Karjalaisen mallissa (2013) jäsenyyden ja toimijuuden takana oleviin asioihin. Kuntouttava työtoiminta on yhteisöllistä ryhmätoimintaa, jonka tarkoitus on integroida asiakkaita

ryhmän jäseniksi ja antaa heille valtaistumisen kokemus ja mahdollisuus vaikuttaa ja päästä ryhmän jäsenenä suunnittelemaan ja toteuttamaan toimintaa. Kuvion 1. kolmioiden hypotenuusat ovat rajapintana osallisuuden ja syrjäytymisen välillä. Se kuvaa hyvin, kuinka pienillä asioilla voi olla suuri merkitys yksilön elämässä. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden asiakastytyväisyyttä mitataan yleensä palvelun lopussa (ainakin Valo-valmennusyhdistyksessä ja Siltavalmennusyhdistyksessä) ja niistä kyselyistä saadaan arvokasta tietoa palvelun kehittämisen näkökulmasta. Tiedossa ei ole, tehdäänkö minkään palveluntuottajan toimesta avointa haastattelua palvelun lopussa ja tämä tutkimus tähtäisikin siihen, että ensisijaisesti Valo-valmennusyhdistys saisi tietoa asiakkaiden todellisista ajatuksista palvelun lopussa, jotka on mahdollista kertoa nimettömästi ja omin sanoin. Aito asiakkaan subjektiivinen kokemus palvelusta auttaa ymmärtämään mahdollisesti huonoimmassa asemassa olevan ihmisen ajatusmaailmaa ja auttaa ohjaajia ohjaamaan oikeita asioita, joihin asiakkaiden mielestä olisi tärkeää saada ohjausta. (Raivio ym. 2013, 16-17; Valo-valmennusyhdistys ry 2019; Siltavalmennusyhdistys ry 2019.)

Kuntouttavan työtoiminnan yksi tavoitteista on lisätä osallisuutta. Asiakkaat tulee saada osallisiksi omasta elämästään. Osallisuus kuntouttavan työtoiminnan ryhmään voi olla todella suuri harppaus kohti kuntoutusprosessin maalia. Kuntouttavassa työtoiminnassa näkee paljon asiakkaita, joille on erittäin vaikeaa, miltei mahdotonta tarttua omaan elämään liittyviin asioihin. Ohjaajalta vaaditaan paljon ammattitaitoa, jotta hän pystyy asiakkuuden alkutaipaleella ohjaamaan asiakasta oikeaan suuntaan johdattelematta asiakasta kuitenkaan liikaa. Moni asiakas kokee jääneensä jalkoihin omassa päätöksenteossaan ja tämän vuoksi heidän on vaikeaa tarttua osallisuutta kädestä kiinni, kun sitä lopulta olisi tarjolla. Karhula, Veijola ja Ylisassi (2016, 229-230) puhuvat osallisuuden portaista (mukailtu: Shier 2001, Thomas 2002) (ks. Kuvio 2.), jossa kuvataan sitä, miten osallisuus vähitellen porras kerrallaan lisääntyy. Osallisuuden portaat kuvaavat hyvin sitä tilannetta, jossa kuntouttavan työtoiminnan asiakas ennen palvelun piirin tuloaan käy keskusteluita työllisyyspalveluiden OMA-valmentajan kanssa (Tampereen kaupunki 2019), jonka jälkeen hän ohjautuu kuntouttavan työtoiminnan piiriin. Prosessi alkaa sillä, että asiakasta kuullaan yleensä ensimmäisenä päivänä, jonka jälkeen asiakas saa aikaa sopeutua ja päästä tutuksi talon tapojen kanssa. Tämän jälkeen prosessi kohti vallan ja vastuun jakamista alkaa

pienin askelin. Toisilla asiakkailla prosessi kestää puoli vuotta, toisilla se saattaa kestää kaksi vuotta ja joissakin tapauksissa prosessi ei etene toivotusti ja kuntouttavan työtoiminnan jakso päättyy aikarajaan, tai yhteiseen päätökseen päättää palvelu. Valo-valmennusyhdistyksessä pyrkimys on mahdollisimman pian päästä tilanteeseen, jossa asiakkaat tasavertaisina ryhmän jäseninä pääsevät työtoiminnan päätöksenteon ja suunnitteluun mukaan, jolloin yleensä henkilökohtainenkin osallisuus lisääntyy ja tätä kautta edetään nopeammin kokonaisprosessissa. (Karhula, Veijola & Ylisassi 2016, 229-230; Tampereen kaupunki 2019; Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

Kuvio 2. Osallisuuden portaati

3.7 Muutosvaihemalli

Kuntoutujan aloittaessa kuntoutusprosessinsa, voidaan hänen ajatella kulkevan muutosvaihemallin läpi (Prochaska & DiClemente 1983). Transteoreettisessa muutosvaihemallissa on kuusi päävaihetta (Karhula, Veijola, Ylisassi, 2016, 227 (mukailtu Prochaskan ja Norcrossin (2013) mukaan.)). Esiharkintavaiheessa oleva ihminen ei yleensä tiedosta muutoksen tarvetta tai ainakin kokee sen hyvin negatiivisena asiana. Suhtautuminen muutostarpeeseen voi olla välinpitämätöntä, omaa toimintaa puolustelemaa ja usein syyllinen ongelmiin löytyy muualta, kuin peilistä. Harkintavaiheessa

olevalla ihmisellä on noussut kiinnostus saada tietoa omasta tilastaan. Yleensä huolen kautta nouseva paniikitila ohjaa ihmistä hankkimaan tietoa. Harkintavaiheessa ihminen usein kokee muutoksen mukana tulevat haitat suuremmiksi, kuin vastaavasti siitä saatavat hyödyt. Valmistautumisvaiheessa ihmisen ajattelu kääntyy toisin päin. Muutoksessa saavutettavat hyödyt koetaan suuremmiksi, kuin mukana tulevat haitat. Valmistautumisvaiheessa ihmisen vastaanotto toimii ja hän haluaa kuunnella vinkkejä ja neuvoja. Toimintavaiheessa ihminen on valmis sitoutumaan muutoksen vaatimiin tehtäviin ja uhrauksiin. Muutos luultavasti tuntuu työläältä ja ihminen kaipaa paljon tukea ja positiivista kannustusta, sekä onnistumisten esiin tuomista. Ylläpitovaiheessa oleva ihminen on vielä haavoittuvainen. Muutosprosessi sinällään on onnistunut, mutta riski lipsumisesta vanhaan on edelleen olemassa. Päätösvaiheessa oleva ihminen ei luultavasti enää lipsu vanhaan ja prosessi voidaan katsoa onnistuneeksi. (Prochaska & DiClemente 1983; Karhula, Veijola & Ylisassi 2016, 225-228.)

Kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuvat ihmiset ovat monesti esiharkinta- tai harkintavaiheessa (Karhula ym. 2016, 227). Jotta kuntouttavan työtoiminnan palveluntuottajat voisivat tehokkaammin ohjata asiakkaitaan varsinkin alkuvaiheessa palvelua, olisi tärkeää ymmärtää niitä tekijöitä, jotka ovat johtaneet tilanteeseen, jossa asiakas kuntouttavan työtoiminnan alkaessa on. Muutosvaihemallin toimimiseksi on tietysti kuntoutujalta löydettävä oma motivaationsa muutoksen tekemiseksi (Karhula ym. 2016, 226) ja lisäksi kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan tulisi pystyä ohjaamaan yksilöllisesti asiakasta tämän haasteissa. Tähän ajatukseen nojaten on tärkeää saada asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta esille. (Prochaska & DiClemente 1983; Karhula, Veijola & Ylisassi 2016, 225-228.)

3.8 Miksi toimimme kuten toimimme

Erilaisissa teorioissa ja tutkimuksissa kautta aikain on määritelty ihmisen tarpeita. Abraham Maslow'n tarvehierarkia (1943) on yksi tunnetuimmista teorioista. Siinä tarpeet on jaoteltu pyramidin muotoon. Tarvehierarkiaan on asetettu fysiologiset tarpeet, turvallisuus, rakkaus ja yhteenkuuluvuus, itsekunnioitus ja itsensä toteuttamisen tarpeet. Kuntouttavassa työtoiminnassa pyritään vaikuttamaan positiivisella ja edistävällä tavalla lähes kaikkiin tarvehierarkian osa-alueisiin. (Maslow 1943, 370-396.)

Arvostettu yhdysvaltalainen työelämäkouluttaja ja elämäntapakouluttaja Tony Robbins (2006) taas ajattelee ihmisen perustarpeisiin kuuluvan kuusi asiaa. Varmuus (certainty), vaihtelevuus (variety), merkittävyys (significance), tarve olla yhteydessä muihin (connection and love), kasvaminen (growth) ja tarve antaa ja huolehtia (contribution). Perustarpeista voi olla eri mieltä, mutta Robbinsin ajatuksessa olevat asiat ovat melko keskeisiä kuntouttavan työtoiminnan kannalta. (Robbins 2006.)

Kuntouttava työtoiminta Tampereella järjestetään siten, että asiakas saa syödä joka päivä maksuttoman lounaan. Jokainen ihminen haluaa myös olla jollain tavalla merkittävä. Vähintäänkin useimmille ihmisille on tärkeää olla merkittävä jollekin toiselle ihmiselle. Sotepajalla asiakkaat saivat kokemuksen merkittävyydestä, kun he toimivat tasaväkisinä ryhmän jäseninä ja auttoivat ja ohjasivat toisiaan sekä ulkopuolisia ihmisiä. Varmuus tuo turvallisuutta ja ihminen toimii parhaiten, kun tuntee olonsa turvalliseksi. Kuntouttavan työtoiminnan yksi perusajatus on olla asiakkaalle varma ja turvallinen paikka. Kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan tehtävä on olla varma ihminen, turvallinen ihminen. Sotepajalla ohjaaja vaihtui opinnäytetyöntekijän opintovapaiden vuoksi ja haastatteluissa se myös nousi esiin pientä turvattomuuden tunnetta tuoneena tekijänä. Kuntouttavan työtoiminnan tehtävä on ohjata asiakasta kuntoutumaan työ- tai opiskelukykyiseksi. Siihen olennaisesti liittyy työelämätaitojen harjoittelu. Työelämässä vaihtelevuutta esiintyy melko paljon ja työntekijän tehtävä on tehdä hänelle osoitetut työtehtävät. Vaihtuvuuteen ja vaihtelevuuteen suhtautuminen on hyvin yksilöllistä ja jokaiselle se on tärkeä taito oppia. Sotepajalla toiminta oli hyvin yhteisöllistä ja sitä kautta asiakkaat saivat myös kokemuksen yhteenkuuluvuudesta. Haastatteluissa tuli esille tähän liittyviä asioita useita. Maslow'n tarvehierarkia (1943) nostetaan usein esiin ja sen merkityksen korostaminen sosiaalipalveluissa on asiakkaiden kannalta tärkeää. Robbinsin (2006) ajatukset eivät ole maata mullistavia, tai vedenpitäviä, mutta ne ovat sellaisia, jotka ovat hyviä ammattilaisten pitää mielessä. (Maslow 1943, 370-396; Robbins 2006.)

3.9 Mielenterveyden ongelmat lisääntyvät

Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa Waddell, Burton ja Kendall (2013) selvittivät ammatillisen kuntoutuksen kentällä toimivia ja vaikuttavia hoitomuotoja. Heidän tut-

kimusmenetelmänään oli tutkia aiemmin tehtyjen tutkimusten tuloksia. He huomasi-
vat, että viime vuosina erilaiset mielenterveyden ongelmat olivat lisääntyneet huo-
mattavasti. Iso-Britanniassa työssä käyvien ihmisten sairauslomien syistä neljäsosa
johtui mielenterveyteen liittyvistä ongelmista. Kun he katsoivat sairauslomien pituuk-
sia, he huomasivat mielenterveyden ongelmiin liittyvien sairauspoissaolopäivien ole-
van 40 % kaikista sairauspoissaolopäivistä. (Waddell, Burton & Kendall 2013, 19-24.)

Waddell ja muut (2013, 23-24) tulivat siihen tulokseen tutkimuksessaan, että mielen-
terveyden ongelmien hoitaminen parantaa elämänlaatua ja vähentää oireita. Mielen-
kiintoista kuitenkin oli se, että näyttöä sen vaikutuksesta hoitoprosessin läpikäyneen
ihmisen työn tuloksiin ei juurikaan löytynyt. He ehdottavatkin, että muutoksia tulisi
jatkossa tehdä ajatusmalleihin, jotta vaikutukset työelämään parantuisivat. Mielen-
terveyden ongelmia hoitavan tahon tulisi paremmin ymmärtää yksilön työnkuva.
Toisaalta työpaikoilla tulisi enemmän suunnata ajatuksia suuntaan, jossa työyhteisö
ja työjohto osaisivat mukautua paremmin mielenterveyden ongelmiin, jolloin oras-
tavia ongelmia voitaisiin saada hoidettavaksi paljon aikaisemmassa vaiheessa. (Wad-
dell, Burton & Kendall 2013, 19-24.)

Kuntouttavan työtoiminnan näkökulmasta mielenterveyteen liittyvät asiat ovat hyvin
olennaisia. Sen lisäksi, että suurella osalla kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista on
mielenterveyden ongelmia, on ensiarvoisen tärkeää huomata, että kuntouttavan työ-
toiminnan asiakkaat ovat sellainen ryhmä, jonka merkitys yhteiskunnan näkökul-
masta on suuri. Tähän asiakasryhmään olisi tärkeää panostaa, jotta he opiskeluihin,
tai työelämään siirtyessään myös pysyisivät sillä tiellä, eivätkä palaisi pisteeseen,
josta ovat kuntoutusprosessinsa aloittaneet. Haastatteluissa nousi usean haastatelta-
van kohdalla esiin regressio, joka oli tapahtunut kuntouttavan työtoiminnan jälkeen.
Kuten Juvonen-Posti ja muut (2016) kirjoittavat, yhteiskunnan kannalta ihmisen kun-
tuttaminen on halvempaa, kuin jättää kuntouttamatta. Toinen näkökulma tähän on
ennalta ehkäisevä kuntoutus. Ennalta ehkäisevän työn perustelu on välillä vaikeaa,
koska lopullisia todellisia kustannuksia on todella vaikeaa laskea. On huomattavasti
helpompaa laskea hinta esimerkiksi kuntouttavalle työtoiminnalle ja sen jälkeen las-
kea, onko asiakas työuransa jälkeen maksanut korkoineen kuntoutuskustannukset ta-
kaisin. Ennalta ehkäisevä työ nähdään kuitenkin halvimpana vaihtoehtona ja siihen

tulisi panostaa kuntoutusjärjestelmässämme enemmän. (Juvonen-Posti ym. 2016, 160-175.)

4 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Tutkimuksen tarkoitus on ollut saada kerättyä yksiin kansiin analysoitu materiaali asiakkaiden näkökulmasta katsottuna. Valmiin työn tarkoitus on toimia kehitystyön pohjana tai tukena, jotta pystytään kehittämään tehokkaampia ja asiakaslähtöisempiä palveluja. Tutkimuksen aikana esiin nousi myös asioita, joista jatkotutkimuksiin saadaan ideoita ja ne ovat kirjattuna opinnäytetyön pohdintakappaleessa.

Tämän opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteena on ollut kartoittaa laadullisen tutkimuksen kautta sitä, miten asiakkaat ovat kokeneet Valo-valmennuksen sotepajan vaikuttaneen heidän oman osallisuutensa kehitykseen. Toisena tavoitteena on ollut selvittää asiakkailta yleensä kokemuksia siitä, mitkä sotepajalla käytetyt menetelmät ovat tukeneet osallisuuden edistämistä. Valmista työtä voidaan käyttää kehitystyön pohjana Valo-valmennuksen kuntouttavan työtoiminnan edelleen kehittämässä. Tässä opinnäytetyössä keskityttiin ensisijaisesti kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden kokemuksiin ja niiden merkitysten analysointiin.

Tutkimuskysymykset: 1. Miten kuntoutujat ovat kokeneet sotepajan vaikuttaneen heidän osallisuutensa kehitykseen? 2. Mitkä sotepajan toiminnot ovat tukeneet osallisuuden edistämistä?

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Laadullinen tutkimus

Tutkimuksessa asiakaskokemuksia kartoitettiin laadullisella tutkimuksella ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin avointa haastattelua. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan tärkeä kysymys laadullisen tutkimuksen tekijälle on, miten tutkimuksen tekijä voi ymmärtää toista? Toisin sanoen subjektiivinen ja objektiivinen kokemus jostain asiasta ovat usein erilaiset ja tähän tutkijan erityisesti tulee kiinnittää huomiota. Laadullinen tutkimus valikoitui tutkimusotteeksi sen vuoksi, että sen avulla olisi mah-

dollista kerätä muuttumatonta asiakaskokemustietoa ja tutkimus voisi edetä ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta teorialähtöisesti ja toisen tutkimuskysymyksen osalta aineistolähtöisesti. Laadullisen tutkimuksen yksi yleisin aineistonkeruumenetelmä on haastattelu ja se sopi tämän tutkimuksen menetelmäksi hyvin, koska siihen on hyvin liitettävissä myös asiakkaiden havainnointi (Tuomi & Sarajärvi 2009). Tutkimuksen haastatteluun osallistui viisi Valo-valmennuksen sotepajan kuntouttavan työtoiminnan entistä asiakasta. Haastateltavat valittiin tarkoituksenmukaisesti tutkimuksen otannaksi. Tähän päädyttiin sen vuoksi, että Valo-valmennuksen sotepaja on toiminut alle vuoden ja haastateltavat olivat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa lähes sotepajan alusta saakka. Asiakkaita oli alusta asti enemmän, mutta heidän kohdallaan ongelmaksi asettui kieli. Yhteistä kieltä olisi ollut vaikea löytää ja heidän suomen kielen taitonsa on niin huono, että se olisi vaikuttanut olennaisesti haastattelumateriaalin luotettavuuteen. Haastateltavilta pyydettiin lupa haastatteluja varten. Haastateltavien nimiä ei julkaista missään, eikä vastauksia yksilöidä siten, että minkäänlaista henkilötietorekisteriä olisi ollut tarvetta tehdä. Haastateltavien anonymiteetti säilytetään, eikä heidän tietojaan esiinny tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 68-74, 95-100.)

Tuomen ja Sarajärven (2009) kirjan mukaan voidaan ajatella, että tämä tutkimus on noudattanut fundamentaalista asennetta. Samaan aikaan tutkimuksessa haluttiin sekä tehdä ymmärtävää tutkimusta, että tulkinnallista tutkimusta. Mitään liian kiveen hakattua lähtökohtaa tutkimusta tehdessä ei haluttu ottaa, jotta tutkimuksessa säilyisi objektiivisuus mahdollisimman hyvin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 60-64.)

Laadullinen tutkimus oli melko luonnollinen valinta tutkimusotteeksi, koska tutkimuksessa haluttiin oppia ymmärtämään tekijöitä, jotka vaikuttavat asiakkaiden osallisuuden kehitykseen kuntouttavassa työtoiminnassa. Tutkimusta haluttiin myös tehdä näkökulmasta, jossa aiemmin määritelty teoria ei liiaksi ohjailisi tutkimustuloksia. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan laadullista tutkimusta ei kuitenkaan voi tehdä täysin ilman teoriapohjaa. He myös kirjoittavat, että kaikki tieto on lopulta subjektiivista, koska tutkija itse päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä varassa. Tässä tutkimuksessa haluttiin painottaa asiakaskokemusta ja sen merkitystä, jotta palvelua on mahdollista kehittää edelleen paremmaksi. Laadullinen tutkimus mahdollisti nämä asiat ja sen vuoksi se oli paras valinta tähän tutkimukseen. Laadullisen

tutkimuksen ongelmakohdat tiedostettiin ja niihin kiinnitettiin huomiota koko prosessin ajan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 19-22.)

5.2 Haastattelu

Yksi perinteisistä laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmistä on haastattelu. Haastattelun idea yleisesti on selvittää, miksi ihminen toimii, kuten toimii ja mitä hän ajattelee. Haastattelun ongelmana nähdään joskus mm. se, että haastattelijaa ei välttämättä ole koulutettu tehtävään. Etuina nähdään esimerkiksi joustavuus, koska kysymyksiä on mahdollista toistaa ja väärinymmärryksen mahdollisuus on pienempi, kuin esimerkiksi kyselyssä. Haastattelun kannalta toivottavaa on, että haastateltavat olisivat aiheeseen tutustuneet etukäteen. Tässä tutkimuksessa se toteutuikin hyvin, koska haastateltavat asiakkaat saivat kertoa kokemuksiaan palvelusta, jossa olivat pitkään jo olleet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71-74.)

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla viittä sotepajan entistä asiakasta. Kaikkia asiakkaita yhdistää se, että he ovat olleet sotepajalla yhdeksän kuukautta tai enemmän. Haastattelu perustui avoimiin kysymyksiin, jotka ohjasivat keskustelua, mutta tarkoitus ei ollut liikaa johdatella asiakkaita, vaan saada esiin mahdollisimman rehellisiä vastauksia. Haastattelurunko suunniteltiin siten, että haastateltavien olisi mahdollisimman luontaista kertoa omin sanoin arkielämästään. Haastattelukysymykset muotoiltiin siten, että haastateltavan oli helppoa saada kiinni kysymyksistä ja lähteä vastaamaan omalla ominaisella tavallaan. Haastattelun tavoitteena on kerätä mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta (Tuomi & Sarajärvi 2009). Tutkimuksen haastatteluissa nousi esiin tutkimuskysymyksiin liittyviä asioita yllättävänkin paljon. (Tuomi & Sarajärvi, 71-74)

Haastattelurungon laatimisen jälkeen haastattelut suoritettiin kahden keskenä avoimena keskusteluna, jonka ohjenuorana haastattelurunko toimi. Haastattelut nauhoitettiin ja peruslitteroitiin siten, että asiaankuulumattomat osat ja täytesanat jätettiin pois litteroidusta materiaalista. Litteroinnilla tarkoitetaan aineiston läpikäymistä ja tutkimukselle tärkeiden asioiden merkitsemistä ylös ja erikseen. Analysointimenetel-

minä käytettiin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen teorialähtöistä ja toiseen tutkimuskysymykseen aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93, 95-100, 108-113; Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-129.)

5.3 Teorialähtöinen ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Teorialähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on luoda tutkimuksen aineistosta aiempaan teoriaan pohjaava analyysi. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineistoa luokitellaan analyysirungon avulla. Tässä opinnäytetyössä analyysirunko rakennettiin Raivion ja Karjalaisen (2013) osallisuuden ja syrjäytymisen ulottuvuuksien kuviota mukailen (ks. Kuvio 1). Analyysirungon avulla haastatteluaineistosta on mahdollista eriyttää tutkimuskysymyksiin liittyvät asiat ja jättää pois asiaan kuulumattomat asiat. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä pyritään aikaisemmin kerätyn tiedon avulla kategorisoimaan tutkimusaineistoa. Teorialähtöisessä analyysissä aineistosta nousevat käsitteet istutetaan jo aiemmin tunnettuihin luokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-129; Raivio ym. 2013, 16-17.).

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on pyrkiä luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Aineistosta kerätään analyysiyksiköitä, jotka ovat olennaisia tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteen kannalta. Tärkeä asia on, että aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä analyysiyksiköitä ei ole etukäteen sovittu, vaan ne nousevat esiin aineistosta. Aiemmin hankitulla tiedolla ja teorialla ei pitäisi olla mitään merkitystä, kun aineistolähtöisyys on tavoitteena säilyttää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-100.)

Haastattelumateriaalista tehtiin sekä teorialähtöinen, että aineistolähtöinen sisällönanalyysi, jonka jälkeen lähdettiin analysoimaan tulosten merkityksiä, yhteneväisyyksiä ja sitä mistä vastaukset mahdollisesti kertovat. Perimmäinen ajatus tulosten analysoinnissa oli toive mahdollisimman asiakaslähtöisestä palvelusta, jota palvelusopimuksen puitteissa pystytään toteuttamaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-113; Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-129.)

Osallisuuden kannalta olennaisia asioita pystyttiin nostamaan tutkimusaineistosta esiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla ja siksi se valikoitui ensimmäisen tutki-

muskysymyksen analyysin muodoksi. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi valikoitui toisen tutkimuskysymyksen analyysin muodoksi siitä syystä, että sellaista asiaan liittyvää teoriaa ei kirjallisuudesta löytynyt, jota olisi voitu tässä tutkimuksessa hyödyntää. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin materiaalina voi olla haastatteluaineisto, joka on aukikirjoitettu siten, että siitä on nostettu esiin tutkimukselle merkitykselliset asiat. Tutkimusaineistosta oli tavoitteena luoda teoreettinen kokonaisuus, jossa haastattelumateriaalista nostetaan esiin tutkimuksen tarkoitukseen sopivat asiat tutkimuskysymysten mukaisesti. Sisällönanalyysi perustuu tutkijan omaan tulkintaan ja päättelyyn, jossa pyrkimyksenä on saada käsitteellisesti näkemys tutkimuskohteesta (Tuomi ja Sarajärvi 2009). Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla oli kiinnostavaa selvittää, minkälaisia asioita Raiviota ja Karjalaista (2013) mukaillen tehty analyysirunko nostaisi tutkimuksessa esiin. Mielenkiintoisen toisen toisesta tutkimuskysymyksestä teki se, että haastatteluista nousevat asiat eivät olleet ennalta määrättyjä, tai harkittuja, vaan aineistosta nostettiin esiin juuri ne asiat, jotka haastateltavilta itseltään nousi esiin. Toinen mielenkiintoinen asia oli tuloksia tulkitessa nähdä, miten analysoidut tulokset asettuvat aikaisemmissa tutkimuksissa saatujen tulosten kanssa yhteen ja miten tutkimuksen tekijän oma näkökulma osuu analysoituun materiaaliin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123-129; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-100, 108-113; Raivio ym. 2013, 16-17.)

6 Tutkimuseettiset asiat ja tutkimuksen luotettavuus

Haastateltavat ovat olleet opinnäytetyöntekijän asiakkaita kuntouttavassa työtoiminnassa. Tähän liittyi olennaisesti eettinen harkinta siitä, ovatko saadut tulokset objektiivisesti tulkittuja ja pystyykö opinnäytetyöntekijä suhtautumaan objektiivisesti kaikkiin tuloksiin. Opinnäytetyöntekijän näkökulmasta vahvuutena nähtiin kuitenkin se, että tekijä on suunnitellut itse kaikki sisällöt, joita asiakkaiden kanssa on käyty läpi kuntouttavassa työtoiminnassa. Tuomi ja Sarajärvi (2009) kirjoittavat, että tutkimuksessa saadut tulokset vaikuttavat tehtäviin eettisiin ratkaisuihin. Toisaalta eettiset arvot vaikuttavat tutkimuksen tekijän ratkaisuihin. Näihin asioihin peilaten tutkimuksen tekeminen oli haastava prosessi, sillä opinnäytetyöntekijälle tärkeintä oli saada tutkimuksesta mahdollisimman käyttökelpoinen materiaali. Sotepajaa perustettaessa läh-

dettiin käytännössä liikkeelle lähtökohdasta, jossa ei ollut oikein mitään muuta pohjaa toiminnalle, kuin palvelukuvaus (Tampereen kaupunki n.d.) ja ohjeistus perustaa paja, jossa olisi mahdollista suorittaa tutkinnon osia lähihoitajan tutkinnosta ja kasvat- ja ohjausalan perustutkinnosta. Alku vaati todella paljon työtä, jotta asiakkaille saatiin asianmukaista ja mielekästä materiaalia tuotettua, jolla kuntouttava työtoiminta saatiin pyöräytettyä käyntiin. Kun tähän peilataan, niin tutkimuksessa pystyttiin löytämään helpommin kehittämiskohteet ja vahvuudet, joita haastattelujen perusteella nousi esiin, koska opinnäytetyöntekijä oli tuottanut kaiken materiaalin. Tuomi ja Sarajärvi (2009) kirjoittavat kirjassaan, että laadullisen tutkimuksen tulee olla erityisesti eettisesti kestävä. Heidän mukaansa eettisyys kiertyy koko tutkimusprosessiin olennaisena osana. He kirjoittavat, että tutkija on silloin toiminut arveluttavasti, jos tutkimuksen tekeminen on pelkästään tarkistuslistoissa merkittyjen kriteerien täyttämistä. Tutkimuksen tulosten pohdinnan yhteydessä on otettu huomioon ja pohdintaan, mikä vaikutus sillä on tutkimusta tehdessä ollut, että tutkimuksen tekijä on toiminut pitkään haastateltavien ohjaajana kuntouttavassa työtoiminnassa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125-130; Tampereen kaupunki n.d.)

Erityishuomiota tutkimuksessa vaati objektiivisuus. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan objektiivisuus on hankala käsite, koska siinä jälleen kerran tullaan ongelmaan, jossa objektiivisuus on kiinni katsontakannasta. Jos objektiivisuuden tilalle otetaan käsite puolueettomuus, on asia helpommin käsiteltävissä. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan on tärkeää pohtia, pyrkiikö tutkimuksen tekijä ymmärtämään haastateltavia itsenään, vai tulkitseeko tutkija haastateltavia oman kehyksensä läpi. Koko tutkimuksen teon aikana tuli säilyttää etäisyys haastatteluvastauksiin ja omiin tulkitoihin, jotta tulokset eivät vääristyisi. Oli suuri riski lähteä tulkitsemaan tuloksia kannalta, jossa peilaisi asioita omaan näkemykseen ja unohtaisi haastateltavan subjektiivisen näkemyksen asiaan. Objektiivisuuden säilyttäminen tutkimusprosessin aikana kuitenkin onnistui melko hyvin, sillä tutkimuksen tarkoitus ei liittynyt oman työn, oman aseman, tai omien onnistumisten esiin nostamiseen, vaan puhtaasti luomaan pohjan kehittämistyölle, jonka avulla kuntouttavaa työtoimintaa voidaan kehittää sekä vaikuttavammaksi, että asiakkaille merkityksellisemmäksi. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 134-136.)

Huomion arvoista erityisesti toisen tutkimuskysymyksen osalta on, että Tuomi ja Sarajärvi (2009) kirjoittavat laadullisen tutkimuksen olevan erittäin vaikea toteuttaa, koska yleisesti on hyväksyttyä, että havaintojen taustalla on jokin teoria. Tämä ajatus johtaa siitä, että Tuomen ja Sarajärven mukaan (2009) puhtaasti objektiivisia havain-toja ei ole olemassa, kun tutkija on jo alun perin asettanut tutkimusasetelman tietyn-laiseksi. Tähän teoriaan peilaten oli tätä tutkimusta tehdessä muistettava jatkuva kriittisyys analysointia tehdessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96, 134-142.)

Tutkimuksen edetessä on pyydetty arvioita objektiivisuudesta opinnäytetyötä ohjaa-vilta opettajilta ja Valo-valmennuksen edustajalta. Haastattelujen litteroinnin jälkeen tutkimustuloksia analysoidessa pyrittiin vastauksia analysoimaan monelta kantilta, jolloin pystyttiin tekemään näkyväksi eri katsontakannat, jotta objektiivisuus pysyisi mukana koko prosessin ajan. Tutkimuksen edetessä suoritettiin läpilukukertoja, joi-den aikana pääkysymys liittyi siihen, ovatko tutkimuksen tulokset vääristyneitä, vai ovatko ne pysyneet yleisellä tasolla ja muuttumattomina. Huomiota tuli kiinnittää sii-hen, että kirjoittaja ei välttämättä itse enää huomaisi virheitään, kun samaa tekstiä lukee läpi aina uudestaan.

Lisäksi eettistä harkintaa vaati se, miten tutkimuksessa saatiin pidettyä haastattelui-hin osallistuneiden asiakkaiden vastaukset niin yleisellä tasolla, että niitä ei pystyisi liittämään tiettyyn vastaajaan. Litterointivaiheessa haastattelumateriaalista poistet-tiin täytesanat ja asiaankuulumattomat asiat, jotta tietoa ei häviäisi ennen sisäl-lönanalyysiä. Analysointia tehdessä kiinnitettiin huomiota siihen, että haastateltavien yksityisyydensuoja säilyy, eikä lukija tunnista haastateltavien yksilöllisiä vastauksia.

Tätä tutkimusta tehdessä pyrittiin objektiivisuuteen ja siihen kiinnitettiin erityistä huomiota. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta teorialähtöisyydellä pyrittiin saa-maan mahdollisimman paljon asiaan kuuluvaa aineistoa esiin. Aineistolähtöisyydellä toisen tutkimuskysymyksen kohdalla pyrittiin siihen, että haastattelumateriaalissa esille nousseet asiat eivät olisi olleet opinnäytetyöntekijän johdattelemia, vaan haas-tateltavista lähtöisin. Esille nousseista teemoista opinnäytetyöntekijä teki oman ana-lyysinsä ja sen vuoksi niissä esiintyy opinnäytetyöntekijän omia tulkintoja ja näke-myksiä.

Tutkimuksen uusiminen tämän muotoisena ei luultavasti ole mahdollista myöhemmin, sillä haastateltavien tietoja ei tulla keräämään, tai arkistoimaan yksityisyyden suojan pysymiseksi. Sotepaja ei ole enää toiminnassa sen muotoisena, johon haastateltavat ovat osallistuneet. Vastaavan tutkimuksen tekeminen toisessa kuntouttavan työtoiminnan ryhmässä on mahdollista ja tämän tutkimuksen tulokset voivat olla osittain vertailukelpoisia sellaisessa tapauksessa.

7 Tutkimuksen tulokset

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen viittaavat tulokset on luokiteltu Raivion ja Karjalaisen (2013) osallisuuden ja syrjäytymisen ulottuvuuksien mukaan (ks. Kuvio 1). Toiseen tutkimuskysymykseen vastaavat vastaukset on luokiteltu osallisuutta edistäviin tai haittaaviin käytännön pajatoimintoihin. (Raivio ym. 2013, 16-17.)

7.1 Osallisuuden ja syrjäytymisen ulottuvuudet

Luokittelun tukena on käytetty Finton asiasanasto- ja ontologiapalvelua (2019), jolloin luokittelu saatiin onnistumaan mahdollisimman hyvin. Tulokset on esitetty järjestyksessä osallisuus ja syrjäytyminen vastapareina (Raivio ym. 2013) -kuvion 1. mukaan tehdyn luokittelun perusteella. (Raivio ym. 2013, 17; Finto 2019.)

7.1.1 Toimeentulo, hyvinvointi, turvallisuus

Toimeentuloon liittyvät vastaukset olivat hyvin yksiselitteisiä ja vastauksia oli hyvin vähän. Hyvinvointiin liittyviä asioita nousi esiin haastateltavien vastauksissa usean kysymyksen kohdalla ja kaikkiaan hyvinvointiin luokiteltavia vastauksia oli kaikista eniten sekä osallisuutta edistävien, että haittaavien asioiden muodossa.

7.1.1.1 Toimeentulo ja taloudellinen huono-osaisuus

Kolme viidestä haastatteluun osallistuneesta koki toimeentulonsa riittäväksi, kun taas kaksi vastaajaa koki toimeentulonsa riittämättömäksi. Vastaajista kaikki olivat haastattelun hetkellä oikeutettuja saamaan jotakin Kelan tukea, kuten työttömyys- tuutta, toimeentulotukea, asumistukea, 16 vuotta täyttäneen vammaistukea ja /tai

kuntouttavan työtoiminnan päiviltä kulukorvausta. Lisäksi he olivat oikeutettuja saamaan Tampereen kaupungin tarjoamana julkisen liikenteen kuukausikortin käyttöönsä palvelun ajaksi.

Vastaajista kaksi jatkoi vielä kuntouttavaa työtoimintaa muussa pajaryhmässä sote-pajan jälkeen, joten heidän toimeentulonsa oli pysynyt samalla tasolla. Kahdella vastaajista toimeentulo oli heikentynyt kuntouttavan työtoiminnan jälkeen heidän siirtyttyään työkokeiluun, koska kulukorvaus ja bussikortti jäivät pois. Yhdellä vastaajista tulot olivat laskeneet kuntouttavan työtoiminnan jälkeen, kun hän vielä odotti seuraavan kuntoutusvaiheen alkamista.

7.1.1.2 Hyvinvointi ja terveydellinen huono-osaisuus

Omasta voinnista kysyttäessä kolme haastateltavaa kertoi oman hyvinvointinsa olevan menossa parempaan suuntaan jatkuvasti. Yksi haastateltavista, jolla vointi oman näkemyksen mukaan on menossa parempaan päin, kertoo kuitenkin voimien olevan todella vähissä ja terveysongelmien vain pahentuvan. Voimien vähyys johtaa hänen mukaansa siihen, että työtoiminnan jälkeen päivät ovat pitkälti lepäämistä kotona. Hänelle on luvattu jatko kuntouttavaan työtoimintaan terveydentilansa vuoksi. Haastattelun myöhemmässä vaiheessa hän myös kertoi oman vointinsa olevan jatkuvasti huono ja että hänellä on jatkuva hoidon tarve terveydellisten ongelmien vuoksi. Yhdellä haastateltavista oma hyvinvointi on mennyt huonompaan suuntaan, ja voimavarat ovat vähissä ja siksi hän onkin palaamassa kuntouttavaan työtoimintaan palauttaakseen suunnan parempaan. Yksi vastaajista kertoo oman hyvinvoinnin olevan huonompi haastattelun hetkellä johtuen perheen ongelmista ja niistä syntyvästä huolesta ja stressistä.

Kolme haastateltavaa kertoo kuntouttavan työtoiminnan tuoneen elämään arkirytmisiä ja vain yksi kokee, että rytmi ei ole parantunut kuntouttavan työtoiminnan aikana. Yhdelle haastateltavista kuntouttava työtoiminta on saanut aikaan halun parantaa uni- ja arkirytmisiä yhteiskuntaan sopivammaksi. Kaksi vastaajaa sanoo kuntouttavan työtoiminnan tasapainottaneen elämää yleisesti. Piristystä kokee saaneensa yksi haastateltava. Kahdelle haastateltavista kuntouttava työtoiminta on tarjonnut mahdollisuuden oppia omasta hyvinvoinnista ja omasta itsestä ylipäänsä ja kolmas kokee oppineensa ajattelemaan, mikä hänelle itselleen on parasta. Yksi haastateltavista kertoo oppineensa ymmärtämään omia voimavarojaan ja kehittämään

niitä. Yhdelle taas on kehittynyt taito lukea ja sanoittaa omia tunteita paremmin. Haastateltavista yhdellä on vaikea ja pitkään jatkunut kiusaamisesta johtuva trauma taustalla. Hän kokee sen niin pahaksi, että se vaikuttaa hänen kaikkeen tekemiseensä edelleen. Hän kuitenkin kokee olevansa oikealla tiellä päästäkseen traumasta yli ja kuntouttava työtoiminta on tukenut tätä tavoitetta hänen mielestään hyvin.

Kolme viidestä vastaajasta kertoo kuntouttavan työtoiminnan auttaneen unirytmien saamisessa kuntoon. Kahdella haastateltavalla unirytmien kanssa on edelleen vaikeuksia, ja he kertoivat sen vaikuttavan arkirutiinien ylläpitämisessä. Toinen heistä kertoo, että nukkuminen on menossa parempaan suuntaan, kun taas toinen kertoo oman motivaation olevan niin huono, että ei usko muutosta tapahtuvan. Yksi vastaaja kertoo henkisen ja fyysisen väsymyksen jatkuneen vuosia perheasioista johtuvan stressin vuoksi. Yksi haastateltava kertoi, että hänen unirytmensä on ollut pitkään täysin sekaisin ja oli sitä silläkin hetkellä. Hän kuitenkin jatkoi kertomistaan ja sanoi sotepajan ryhmän olleen sellainen, että hän ryhmän vuoksi pyrki muuttamaan unirytmiiään, jotta jaksoi tulla virkeänä joka päivä kuntouttavaan työtoimintaan. Yksi haastateltava kertoi olleensa ennen kuntouttavaa työtoimintaa vuosia kotona, eikä olisi oikein edes halunnut sieltä lähteäkään pois. Vasta taloudelliset ongelmat olivat ajaneet hänet haakeutumaan kuntouttavaan työtoimintaan. Hänen mielestään hänen arkirytminsä on toimiva ja unirytmii hyvä. Hän on kuitenkin sitä mieltä, että ympäröivän yhteiskunnan näkökulmasta hänen unirytmii on huono.

Haastateltavista kaksi ei käytä lainkaan päihteitä. Kaksi haastateltavaa kertovat käyttävänsä satunnaisesti alkoholia. Tupakka on ainoa päihde yhdellä haastateltavista. Kolme viidestä vastaajasta kertoo syövänsä ja juovansa säännöllisesti ja terveellisesti. Yksi haastateltavista kertoi välillä unohtavansa syödä kokonaan. Yhdellä taas saattaa mennä pitkiä kausia pelkällä leivällä, kunnes nälkä lopulta yllättää.

Yhdellä haastateltavalla on paljon terveyteen liittyviä rajoitteita ja hän on jatkuvan hoidon tarpeessa. Hän kokee jatkuvaa stressiä toistuvista terveysongelmista. Vähitellen ratkaistavien terveysongelmien myötä hän kuitenkin kokee, että elämä helpottuu jatkuvasti, vaikka prosessit ovatkin hitaita ja kuluttavia. Yhdellä vastaajista toistuu usein paha migreeni. Hän kertoo kokeilleensa monia lääkeyhdistelmiä, mutta mikään ei tunnu auttavan kovin pitkään. Hän on kuitenkin toiveikas, kun uusi lääkitys on jäl-

leen alkamassa. Hänellä on hoitokontakti migreenin vuoksi ollut jo vuosia. Seuraavaksi hänellä alkaa myös psykoterapia, jonka hän uskoo auttavan myös ongelmavyyhdin selvittämisessä. Kolme haastateltavaa koki, että kuntouttavan työtoiminnan aikana saa ajatukset pois omista ongelmista ja he kokivat sen lataavan heidän voimavarojaan. Hyvinvointia lisääväksi kaksi viidestä vastaajasta mainitsi myös sen, että kuntouttavassa työtoiminnassa ohjaajan kanssa on mahdollista keskustella kahden kesken mistä vain asiasta.

7.1.1.3 Turvallisuus ja turvattomuus

Haastatteluissa nousi esiin, että kolme vastaajaa koki sotepajan ryhmän vahvistaneen heidän itseluottamustaan. He kokivat, että ryhmässä pystyi keskustelemaan lähestä tahansa asiasta ilman pelkoa naurunalaiseksi tulemisesta. Samoista vastaajista kaksi kertoi myös heidän uskalluksensa kasvaneen pajaryhmän ulkopuolella ja he kokivat olevansa huomattavasti itsevarmempia, kuin ennen kuntouttavaa työtoimintaa. Kaksi haastateltavaa kertoo olleensa hyvin pelokkaita ennen palvelun alkamista. Yksi pelkäsi kuntouttavaa työtoimintaa, kun taas toinen kertoo pelänneensä kaikkea kodin ulkopuolella. Yksi vastaaja sanoo pelänneensä etukäteen, joutuisiko hän kiusatuksi ryhmässä oman erilaisuutensa vuoksi. Hyvin sujunut kuntouttavan työtoiminnan jakso on kuitenkin helpottanut kiusaamisen pelkoa, ja hän on aktivoitunut pajaajan ulkopuolella enemmän.

Kaksi viidestä haastateltavasta kertoo vahvojen arkirutiinien olleen turvallisuutta tuovia tekijöitä kuntouttavassa työtoiminnassa ja että ne ovat kantaneet myös siviilielämän puolelle arkirytmien luomisessa. Yksi vastaaja kertoo kuitenkin kokevansa arkirutiinien peittävän todellisia ongelmia ja se luo hänelle turvattomuuden tunnetta. Kääntöpuolena toinen vastaaja kokee hyvänä asiana, että kuntouttavan työtoiminnan aikana ei liikaa ole rasittanut itseään muilla huolilla, vaan on voinut keskittyä pajaajatoimintaan sen aikana.

Sotepajan ohjaajan vaihtuminen koettiin pääosin huonona asiana. Yksi vastaaja kertoo sen olleen hyvä, että sai tutustua toisenkin ohjaajan tapaan työskennellä. Kolme vastaajaa koki, että ohjaajan vaihtuminen toi turvattomuutta ja rikkoi dynamiikkaa, vaikka uusi ohjaaja koettiin ammattitaitoiseksi ja mukavaksi. Vastaajista neljä siirtyi uuteen yksikköön ja heidät yhdistettiin toiseen pajaan heidän kuntouttavan työtoiminnan jaksosten loppuvaiheissa. Kaksi kertoi yhdistymisen olleen raskasta ja

muutto toiseen yksikköön kuluttavaa. Yksi haastateltava koki, että kuntouttavan päättymisen tähän taitekohtaan oli vain hyvä asia. Yksi haastateltava ei kokenut sopeutuvansa uuteen ryhmään ja ajautui ryhmän ulkopuolelle kokonaan. Kolme muuta-kin uuteen ryhmään siirtynyttä haastateltavaa koki, että uusi ryhmä ei ryhmäytynyt enää samalla tavalla ja kaikki kokivat jääneensä ulkopuolisiksi ryhmästä. Ulkopuoliseksi jääneet kuitenkin kokivat itse tehneensä valinnan jäädä ulkopuolelle, eikä kyse ollut ulkopuolelle jättämisestä muiden toimesta. Ryhmädynamiikan koettiin muuttuneen olennaisesti ja yksi vastaajista ei kokenut samanlaista yhteisöllisyyttä, johon oli aiemmin tottunut. Yksi kertoo olleensa tyytyväinen kuntouttavan työtoiminnan päättyessä, koska ei kokenut saavansa uuteen ryhmään yhteyttä.

Kuntouttavan työtoiminnan aikana yksi haastateltavista koki oppineensa luottamaan siihen, mitä hänellä on ja että hän osaa arvostaa nykyään enemmän asioita elämässään. Lisäksi hän kertoi, että tarve kadehtia muita on vähentynyt huomattavasti. Toiselle vastaajalle kuntouttavan työtoiminnan mukana tulleet aikuiskontaktit ovat olleet tärkeitä, koska niitä ei aikaisemmin ole juurikaan ollut. Hänelle turvattomuutta tuo myös oikeudenkäyntiin liittyvät epävarmuustekijät ja perheenjäsenten hyvinvointi. Yksi haastateltava kokee turvattomuutta läheistensä kuormittamisesta ja pelkää sen ajavan pois tärkeitä ihmisiä elämästä.

7.1.2 Yhteisöihin kuuluminen, yhteisöllinen osallisuus

Jäsenyyteen, yhteisöihin kuulumiseen ja yhteisölliseen osallisuuteen liittyviä asioita haastatteluissa nousi esiin niin ikään todella paljon. Näiden vastausten kohdalla on hyvä huomata se, että haastattelukysymyksissä ei suoraan kysytty tästä osa-alueesta, kuten esimerkiksi hyvinvoinnista kysyttiin, vaan vastauksia tuli paljon eri kysymysten yhteydessä.

7.1.2.1 Yhteisöihin kuuluminen, jäsenyys ja vetäytyminen

Kaikki viisi haastateltavaa kokivat, että sotepajan ryhmä oli todella hyvä. Ryhmään oli helppoa sulautua joukkoon ja tiiviiseen ryhmään pääsi nopeasti sisään. Ryhmä koettiin mukavaksi, tiiviiksi ja avarakatseiseksi. Kolme haastateltavista kertoi oman avarakatseisuutensa lisääntyneen kuntouttavan työtoiminnan aikana. Kaksi vastaajista mainitsi aikuisten ihmisten ryhmään kuulumisen todella tärkeäksi heille. Ylipäänsä

muiden kanssa tekemisissä oleminen mainittiin useaan otteeseen. Ryhmässä oli paljon sellaisia asiakkaita, joilla arkirytmä oli enemmän tai vähemmän sekaisin. Ihmisten myöhästyminen aamuisin koettiin raskaaksi, koska se sekoitti päivän toimintoihin siirtymistä.

Sotepajan ryhmästä useat ovat löytäneet ystäviä, joiden kanssa ovat tekemisissä edelleen ja he kokevat sen olleen todella tärkeää heidän kannaltaan. Kolme haastateltavaa kertoi, että ryhmässä pystyi olemaan avoin ja puhumaan lähes mistä tahansa asiasta, eikä tarvinnut pelätä muiden reaktioita. Lisäksi yksi haastateltava kertoi olevansa iloinen, että muut ryhmäläiset huomioivat aina hänen rajoitteensa ja sen mukaan edettiin aina yhdessä. Yksi haastateltava kertoi ystäväystyneensä pajalla nopeasti ja koki sen hyvin merkitykselliseksi oman kuntoutusprosessinsa edistymisessä. Yhdelle sotepajalla oleminen on merkinnyt oman elämänpiirin laajenemista. Yksi taas kertoo, että sotepajan ryhmän ansiosta hän haluaa taas olla osa ihmisryhmää. Asiakkaiden kuntouttavan työtoiminnan jaksojen alkaessa päättyä ja ihmisten alkaessa siirtyä muualle, ryhmän hiljalleen tapahtunut hajoaminen koettiin raskaaksi ja moni kertoi tunteneensa surua ja ahdistusta ryhmän hajoamisesta. Yksi vastaaja sanoo, että ei haluaisi poistua kotoa, ellei hänen ole aivan pakko.

Kaikki haastateltavat kertoivat kysyttäessä heillä olevan yksi tai useampi läheinen ihminen, jonka kanssa he ovat tekemisissä säännöllisesti. Kolme haastateltavaa kertoi, että he ovat perheen lisäksi tekemisissä useamman ystävänkin kanssa säännöllisesti. Yhdellä vastaajalla on syntynyt ystävyysuhteita muiden lapsiperheiden aikuisiin ja kertoi sen olevan suuri voimavara kuntouttavan työtoiminnan päätyttyä. Hän kuitenkin myös mainitsi, että muiden ihmisten tapaaminen on raskasta ja voimat ovat usein sen jälkeen aivan loppu. Sama vastaaja kertoi myös nykytilanteen olevan huomattavasti parempi, jos vertaa tilanteeseen, jossa hänellä ei aiemmin ollut oikein ollenkaan ystäviä. Yksi viidestä vastaajasta kertoi, että on säännöllisesti yhteydessä vain perheenjäseniin ja että ystäviä ei tapaa juuri ollenkaan. Yksi haastateltavista kertoi kuntouttavan työtoiminnan ansiosta kokevansa, että haluaa nykyään olla enemmän tekemisissä muiden ihmisten kanssa. Toinen vastaaja taas kokee oppineensa ystävydestä paljon ja osaa nyt arvostaa ystäviä, jotka pysyvät hänen tukenaan ja apunaan. Kolmas vastaaja kokee ystävät ensiarvoisen tärkeiksi tukipilareiksi elämässään.

7.1.2.2 *Yhteisöllinen osallisuus ja osattomuus*

Neljä haastateltavaa kertoi tunteneensa itsensä osaksi ryhmää ja koki pystyvänsä olemaan oma itsensä ja pystyvänsä vaikuttamaan ryhmän toimintaan. Yksi vastaajista kertoi olleensa iloinen siitä, että sai ryhmän jäsenenä suunnitella työtoimintapäivien sisältöjä. Toinen vastaaja koki tärkeäksi, että ryhmä suunnitteli seuraavien viikkojen sisältöjä yhdessä ja koki sen tunteen olleen vahva ja tärkeä. Kolmannelle tuntemus osana tiivistä ryhmää olemisesta oli kokemus, joka nostatti omaa itseluottamusta paljon ja antoi luottamusta esimerkiksi keskustella mistä tahansa asiasta. Kaksi haastateltavaa toi esiin, että oli hienoa voida tuoda oma mielipiteensä esiin, kun tiesi sen olevan merkityksellinen. Yhdelle haastateltavista oli merkityksellistä, että pystyi ryhmän sisällä tuomaan esille omia poliittisia näkökulmiaan ja oli tyytyväinen, että muutkin tämän jälkeen toivat omia näkökulmiaan esille. Yhden haastateltavan kokemus oli, että hän löysi oman itsensä sotepajan ryhmän kautta. Hän koki saaneensa niin paljon itseluottamusta, että uskalsi alkaa olla juuri sellainen, kuin hän oikeasti on. Toiselle vastaavasti oman persoonan esille tuominen oli suuri edistysaskel, koska hän koki pitäneensä persoonansa piilossa vuosia. Yksi asiakkaista ei kiusaamisen pelon vuoksi haluaisi poistua kotoa lainkaan. Ryhmän hyvän dynamiikan vuoksi hän koki, että ei ajatellut asiaa silloin, kun hän aamuisin lähti kuntouttavaan työtoimintaan.

Kolme vastaajaa kertoo, että arkirytmä on ollut helppoa säilyttää kuntouttavan työtoiminnan aikana, koska ryhmään oli mukavaa tulla ja sinne myös halusi lähteä ja olla paikalla ajoissa. Yksi haastateltava kertoi, että arkirytmä ei pysy yllä ja kertoo sen näkyvän kuntouttavassa työtoiminnassa väsymyksenä ja oman näkemyksensä mukaan kyvyttömyytenä osallistua kaikkeen toimintaan. Viides haastateltavista kertoo arkirytmän pitämisen vaikeana, mutta silti mielellään osallistuu aina tunnollisesti kuntouttavaan työtoimintaan, vaikka se vaikeaa onkin. Yksi uuteen yhdistyneeseen ryhmään siirtyneistä vastaajista koki, että ei pystynyt vaikuttamaan omalla toiminnallaan uuden ryhmän toimintaan ja koki sen myös hyvin raskaaksi muutokseksi.

Yhdelle haastateltavista tulevaisuus on täysin näkymättömissä. Hänen kokemuksensa on, että joku lopulta hänelle tulee kertomaan, mitä hänen tulee tehdä ja sitten hän toimii sen mukaisesti. Toinen vastaajista koki, että pystyy suoriutumaan kaikista annetuista tehtävistä, mutta oma-aloitteisesti ei aio omaa kuntoutusprosessiaan viedä

eteenpäin. Hän tekee pyydetty asiat parhaan taitonsa mukaisesti, mutta tällä hetkellä ei näe muuta tulevaisuutta.

7.1.3 Toimijuus, toiminnallinen osallisuus

Toimijuuteen, valtaisuuteen ja toiminnalliseen osallisuuteen liittyviä asioita haastatteluissa nousi muutaman kysymyksen vastausten yhteydessä. Edellä mainittuihin liittyviä asioita nousi esiin vähemmän muihin ulottuvuuksiin verrattuna. Kysyttäessä esimerkiksi kotoa lähtemisestä, asioiden hoitamisesta ja tulevaisuuden suunnitelmista, esiin nousi tähän luokkaan luokiteltavia asioita jonkun verran.

7.1.3.1 *Valtaisuus, toimijuus ja vieraantuminen*

Yksi vastaajista sanoi haastattelun aikana haluavansa muuttaa elämänsä kulun eri suuntaan. Hän koki, että kuntouttavasta työtoiminnasta saamansa ryhmän ja ohjaajan tuki ovat olleet tärkeitä tekijöitä hänen ajattelutapansa muutosprosessissa. Yksi vastaajista kertoi, että ennen kuntouttavaa työtoimintaa hän ei halunnut olla tekemisissä muiden ihmisten kanssa enempää, kuin oli pakko. Kuntouttavan työtoiminnan aikana tilanne kääntyi kuitenkin niin, että nykyään hän kaipaa ihmisten seuraa ja halua olla ihmisten lähellä. Yhdellä haastateltavista tilanne on ollut sellainen, että ennen kuntouttavaa työtoimintaa hän ei edes halunnut lähteä kotoa. Kuntouttavan työtoiminnan alettua hän huomasi haluavansa tulla paikalle, vaikka muuten ei juurikaan muutoksia ole halunnutkaan tehdä elämässään. Yksi haastateltava kertoi tunteensa itsensä toimivaksi osapuoleksi sotepajan ryhmässä. Hän koki, että pystyi olemaan ryhmän täysipainoinen toimiva osapuoli, jonka mielipiteisiin luotetaan ja joka pystyy vaikuttamaan ryhmän toimintaan.

Kaikki viisi haastateltavaa hoitavat virastoasiat, pankkiasiat, kaupassa asioinnit ja muut askareet tunnollisesti. Yksi haastateltava kertoi hoitavansa arkielämän asiat aina ajallaan ja hoitavansa kodin kuntoon viikoittain. Kaksi vastaajaa hoitaa kotona askareet pakon edessä ja hoitaa asiat, kun on pakko. Yhdelle kodin pitäminen kunnossa ja muun siisteyden huolehtiminen on tärkeää, kun taas asioiden hoitaminen jää viime tinkaun. Yksi vastaajista kertoo hoitavansa kodin aina kuntoon, jotta vieraita voi tulla käymään. Mikäli vieraita ei kävisi, hän luultavasti jättäisi siivoamisen tekemättä. Asiat hän hoitaa ajoissa, mutta se vaatii paljon voimia ja joskus aloittaminen on todella vaikeaa.

Yksi haastatelluista oli juuri päättänyt työkokeilunsa ja aikoi seuraavaksi hakea opiskelemaan alalle, jotta voisi parantaa työllistymismahdollisuuksiaan. Yhdellä haastatelluista työkokeilu oli päätetty etuajassa, koska hän ei kokenut olevansa oikealla alalla. Hän on palaamassa kuntouttavaan työtoimintaan parantaakseen elämänhallintaansa. Erona aikaisempaan tällä kertaa on se, että hänellä on suunnitelmana sen jälkeen päästä jo tiedossa olevaan työpaikkaan työkokeiluun ja sen jälkeen lähteä opiskelemaan alaa. Yksi vastaajista oli juuri päättänyt kuntouttavan työtoiminnan ja oli seuraavaksi siirtymässä lyhyen siirtymäjakson jälkeen työkokeiluun, tai palkkatuella töihin. Työpaikka on vielä auki, mutta ala alkaa olla selvillä. Yksi haastatelluista jatkaa eri palveluntuottajan kuntouttavassa työtoiminnassa, eikä näe muuta tulevaisuutta tällä hetkellä. Yhdelle vastaajista terveydelliset edellytykset ovat tuottaneet mahdollisuuden jatkaa kuntouttavassa työtoiminnassa vielä. Hän pohtii vaihtoehtoja, joissa hän pystyisi osa-aikaisesti työskentelemään tulevaisuudessa.

7.1.3.2 Toiminnallinen osallisuus ja objektiivisuus

Yksi haastatelluista kertoi haastattelun lopuksi omin sanoin siitä, mitä koki saaneensa kuntouttavasta työtoiminnasta sotepajalla.

”Mä olin ehkä niinku silleen ujompi alussa, että mä en ehkä puhunut asioista, mutta se niinku muuttui siinä koko ajan, että musta tuli sosiaalisempi. Ja sitte niinku ystävysty niiden muiden kanssa tosi hyvin”.

Hän myös koki olleensa osa tiivistä ryhmää. Hän koki erityisen tärkeäksi asiaksi sen, että hänellä oli sotepajalla tunne siitä, että hänen sanansa ja mielipiteensä merkitsevät ja niillä on oikeasti vaikutusta ryhmän toimintaan. Yhdistyneessä ryhmässä hän taas sanoi kokeneensa, että sellaista yhteyttä ei enää päässyt syntymään. Hän tunsu itsensä ulkopuoliseksi uudessa ryhmässä.

Yksi haastatelluista kertoi, että kuntouttavan työtoiminnan aikana hänelle oli herännyt halu tavata ihmisiä, jota ei aikaisemmin ollut ollut. Hän on alkanut olla kiinnostunut tapaamaan uusia ihmisiä ja saamaan uusia tuttavuuksia, sekä vahvistamaan jo voimassa olleita ihmissuhteita. Into oli kuitenkin laantunut kuntouttavan työtoiminnan loputtua ja haastattelun hetkellä hänestä tuntui vain siltä, että tulevaisuudesta on vaikeaa saada kiinni ja että vain ohjattuna pystyy kunnolla toimimaan.

Kaksi viidestä haastatellusta kertoi lähtevänsä mielellään kotoa yksin liikkeelle. Näistä toinen hoitaa arkiasiat aktiivisesti ajallaan. Toisella hommat hoituvat, mutta useimmiten viime tipassa. Yksi haastateltu kertoi lähtevänsä mielellään, jos hänellä on seuraa, mutta yksinään ei halua poistua kotoa. Hän hoitaa asioinnin, kun ohjataan hoitamaan, tai on aivan viimeinen hetki. Toinen mielellään kotoa lähtevistä kertoo, että kuntouttavan työtoiminnan aikana hänelle kehittyi halu lähteä kotoa liikkeelle, jota ennen kuntouttavaa työtoimintaa ei ollut lainkaan. Yhdelle kotoa lähteminen on hankalaa ja hän lähtee vain silloin, kun on sovittu meno, tai kaupassa on pakko käydä. Hän pystyy asiat hoitamaan itsenäisesti ajallaan, mutta kokee sen vaikeaksi. Yksi kertoo lähtevänsä kotoa vain, jos on aivan pakko. Hän hoitaa asiat, koska on pakko, mutta kokee sen vaikeaksi ja paljon voimia vieväksi. Lisäksi yksi helposti kotiin jäävistä kertoo, että kuntouttavan työtoiminnan aikana hänen tuli lähdettyä enemmän ja että hän halusikin lähteä enemmän. Se into oli kuitenkin hiipunut, kun hän oli ollut kuntouttavan työtoiminnan jälkeen kotona työttömänä pari kuukautta. Toinen kokee, että haluaisi lähteä enemmän liikkeelle, mutta ei saa itseään yksin liikkeelle. Yksi haastatelluista kertoo, että motivaatio ei riitä tekemään muutosta, vaan asiat jäävät aina puheen tasolle, vaikka järki tietää, mitä pitäisi tehdä muutoksen eteen.

Yhdellä haastatelluista on harrastuksia, mutta hän ei terveydellisten rajoitteiden vuoksi pysty niitä harrastamaan. Hän harrastaa kotona yksin, mitä pystyy, mutta kokee itsensä epäonnistuneeksi, kun ei pysty tekemään haluamiaan asioita. Yksi haastatelluista harrastaa iltaisin kotona lasten nukkuessa ja kokee sen mukavaksi. Hän haluaisi harrastaa enemmän ja muiden aikuisten kanssa, mutta ei koe ehtivänsä. Yksi haastatelluista harrastaa yksinään ja kertoo saavansa siitä paljon voimavaroja. Kaksi vastaajaa kertoo harrastavansa yksin ja ryhmässä pari kertaa viikossa ja kokevat harrastusmäärät sopiviksi.

7.2 Osallisuutta edistävät tai haittaavat käytännön pajatoiminnot

Toista tutkimuskysymystä silmällä pitäen suunniteltiin haastattelurunkoon avoin kysymys, jolla haluttiin haastateltavilta kerätä ajatuksia siitä, mitä sotepajalla tehtyjä toimintoja he kokivat edistävinä tai haittaavina tekijöinä heidän kuntoutusprosesseissaan. Sotepajalla käytettiin erilaisia tehtäviä, joiden tarkoituksena oli tukea ryhmäy-

tymistä, elämänhallintaa, tutustua kirjallisten tehtävien ja muille toteutettavien ohjaustuokioiden kautta sosiaali- ja terveysalalle. Lisäksi sotepajalta käytiin tutustumassa alan työpaikkoihin ja hyödynnettiin paljon esimerkiksi luontoa, liikuntaa ja musiikkia. Tulokset on väljästi luokiteltu pohdintatehtäviin, opiskeluun, tutustumiskäynteihin ja muihin aktiviteetteihin.

Aktiivisen toiminnan lisäksi esiin nousi joitakin muitakin asioita.

”Vetäjä oli tietysti hyvä, että on tässä nähny näissä kuntouttavassa työtoiminnassa erilaisia vetäjiä, niin että vetäjä oli kyllä hyvä, kun oli läsnä ja antoi meille kaikille hyvin aikaa.”

Neljä viidestä haastateltavasta mainitsi, että suuri merkitys heille oli hyvällä ohjaajalla.

”Ohjaaja on siitä hyvä, että se kyllä kuuntelee, jos on jotain arkaluontoista, että sen kanssa voi niinku puhua mistä vaan”.

Lisäksi yksi haastateltavista koki hyväksi, että ohjaaja oli läsnä ja valmiina auttamaan kaikissa asioissa. Esiin nousi myös säännöllinen tulevaisuuden pohtiminen ohjaajan kanssa ja sen yksi vastaaja koki tärkeäksi omalla kohdallaan ja koki sen auttaneen alkuun omalla kuntoutumisen tiellään.

Yksi haastatelluista oli kokenut, että sotepajan toiminta ei vastannut työtoiminnan käsitettä, johon hän oli aiemmin tottunut. Hänen mielestään sotepajalla ei ollut varsinaista työtoimintaa, vaan toiminta painottui enemmän asioiden opiskeluun ja ryhmässä ja yksinään pohtimiseen. Hän koki tämän vuoksi sotepajan toiminnan välillä puuduttavaksi ja tylsäksi.

7.2.1 Pohdintatehtävät

Yksi vastaaja nosti tärkeimmäksi pohdintatehtäväksi omien arvojen pohtimisen. Toinen haastateltu koki tunnehallinnan pohtimisen vahvistaneen omien ajatusten sanoittamista ja helpottaneen sitä kautta hänen oman itsensä ymmärtämistä. Yhdelle haastateltavalle oli tärkeää saada pohtia asioita, joissa hän on hyvä. Se oli hänen mukaansa opettanut hänelle tavan nähdä itsessään hyviä asioita, kun ne olivat konkreet-

tisesti hänen kirjoittaminaan paperilla. Yhdelle asiakkaalle sosiaalisten taitojen pohtiminen oli antanut mahdollisuuden ymmärtää, miksi läheinen ihminen toimii tavalla, joka tuntuu omituiselta ja jopa loukkaavalta.

7.2.2 Tutustumiskäynnit

Yksi haastatelluista mainitsi hyvänä tutustumiskohteena olleen kehitysvammaisten asumisyksikön, jossa vierailu näytti pienen palan kehitysvammaisten aikuisten elämästä ja toisaalta siellä työskentelevien ohjaajien työstä. Yhdelle haastatelluista merkityksellinen vierailu oli Tampereella sijaitseva lastenkulttuurikeskus Rulla (2019), joka voisi olla hänelle mahdollisesti sopiva työpaikka tulevaisuudessa. Hän kokee, että terveydelliset rajoitteet eivät haittaisi työskentelyä sen tyyppisessä paikassa, mutta silti hän pääsisi tekemään merkityksellistä työtä lasten parissa. Lisäksi haastatelluilta nousi esiin erilaiset oppilaitosvierailut, koulutuksiin tutustumiset ja muut työpaikkakäynnit, joita ei tarkemmin nimetty. (Lastenkulttuurikeskus Rulla 2019.)

7.2.3 Opiskelu

Sotepajalla opiskelluista asioista nousi esiin ihmisen kehityksen vaiheet. Yksi haastatelluista koki sen avanneen hänelle uuden ajatusmallin siitä, kuinka paljon ihmisen kehitykseen liittyvistä asioista tapahtuu jo lapsena. Hän kertoi oppineensa itsestään monia asioita sen kautta, kun uskoi näkevänsä näitä merkityksiä omassa kehityksessään. Sosiaaliset taidot nousivat esiin myös opiskelluista asioista. Sosiaalisia taitoja käsiteltiin erillisinä kertoina sekä pohdintatehtävän muodossa, että sitten teorian kautta. Sosiaalisten taitojen opiskelusta yksi haastatelluista kertoi oppineensa uutta ja saaneensa sitä kautta varmuutta kohdata uusia ihmisiä ja sanoi siitä olevan luultavasti apua myös tulevaisuudessa esimerkiksi työhaastattelussa. Elämännhallinnallisten asioiden opiskelusta yksi haastateltava nosti esiin kehittyneen ajattelunsa pienten asioiden merkityksestä kokonaisuuteen ja että se on ohjannut häntä arjenhallinnassa vielä myöhemminkin. Yhdelle haastateltavista oli ollut hieno kokemus, kun sotepajalla pääsi auttamaan vieraskielisiä ihmisiä suomen kielen opettelussa. Ensinnäkin hän koki muiden auttamisen antaneen hänelle itselleen paljon näkemystä elämässä. Toisena tärkeänä asiana hän koki sen, kuinka suuri merkitys pienillä edistysaskelilla

oli näille ihmisille, jotka opettelivat suomea ja hän sai siinä olla auttavana tekijänä mukana.

7.2.4 Retkeily ja aktiivinen liikkuminen

Moni haastateltavista nosti esiin sotepajalla tehdyt retket. Sotepajalta tehtiin usein retkiä luontoon, puistoihin ja liikuntapaikkoihin. Näissä paikoissa yleensä tehtiin normaaleja pajatoimintoja ja yksi haastateltavista nostikin esiin oppimisen luovemmissa ympäristöissä. Ylipäänsä haastateltaville vaikutti olevan tärkeää päästä välillä pois pajaympäristöstä, vaikka itse pajalla tekeminen olikin suurimmalle osalle mielekästä. Useamman haastateltavan vastauksissa tuli esille aktiivinen toimiminen. Erityismainintoja nousi esiin esimerkiksi Tampereen Suolijärvelle tehty retki menneenä kesänä. Retken sisältönä oli kiertää luontopolkua pitkin lenkki ja nauttia luonnosta. Lenkin jälkeen paistettiin yhdessä makkaraa, juotiin kahvia ja katseltiin, sekä kuunneltiin metsää ja järveä. Yksi haastateltavista koki tämän retken merkitykselliseksi sen vuoksi, että hän koki, että ei olisi koskaan vapaa-ajallaan lähtenyt sellaista retkeä tekemään. Toinen esiin noussut retki oli Kintulammin luonnonsuojelualueelle tehty pieni vaellus. Yksi haastateltavista kertoi ihastuneensa paikkaan ja aikovansa jatkossa käydä Kintulammin säännöllisesti vapaa-ajallaan. Alue on sellainen, että sinne pääsee käyttäen julkisia kulkuneuvoja, joten se sopii lähes kaikille. Kolmas konkreettinen esille noussut toiminto oli koko Valo-valmennuksen yhteiset ulkoliikuntapäivät. Niiden tarkoituksena on kerätä yhden kaupungin alueelta kaikista toimipisteistä ohjaajat ja asiakkaat liikkumaan yhdessä perinteisten ulkopelien merkeissä. Lajeina on yleensä ollut pesäpallo, petankki, kroketti ja ultimate. Nämä päivät saivat kiitosta siitä, että silloin pääsee tapaamaan muidenkin toimipisteiden asiakkaita ja ohjaajia, sekä on mahdollisuus saada uusilta ihmisiltä vertaistukea.

8 Johtopäätökset

Saatujen tulosten perusteella voidaan todeta, että sotepajan asiakkaiden koettu osallisuus lisääntyi, mutta vaikutukset etenemiseen työhön tai opiskeluihin jäivät laihiksi. Tulosten perusteella voidaan myös todeta, että sotepajalla toteutetut itsetutkiskelutehtävät ja luontoon liittyvät aktiviteetit koettiin eniten osallisuutta edistäviksi. Ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan voidaan näin ollen katsoa olevan

osallisuutta edistävää. Yksilöohjauksella koettiin myös olevan merkittävä rooli kuntoutusprosessissa ja sitä kautta osallisuutta edistävänä tekijänä. Osallisuuden parantuminen ei tämän tutkimuksen perusteella ole vaikuttanut sotepajan asiakkaiden työllistymiseen, tai opiskeluiden aloittamiseen.

Haastattelujen perusteella Valo-valmennuksen arvot ovat olleet toiminnan pohjana hyvin, ja niitä kunnioittaen on asiakkaiden kuntoutumisen prosessit edenneet eteenpäin. Haastatteluissa nousi esille elämänhallinnallisia asioita useita, jotka asiakkaat olivat kokeneet parantuneen kuntouttavan työtoiminnan aikana. Myös osallisuuden edistämällä voidaan nähdä olevan positiivista vaikutusta elämänhallintaan ja työllistymiseen. Haastateltujen asiakkaiden kuntoutusprosessit ovat edenneet heidän oman kokemuksensa mukaan jatkuvasti parempaan suuntaan. Näin ollen voidaan haastateltujen sotepajan asiakkaiden kokemusten osuneen palvelukuvaukseen ja voidaan ajatella sotepajalla tehtyjen asioiden olleen palvelukuvauksen mukaisia.

9 Pohdinta

Tämän tutkimuksen motiivina oli saada asiakkailta näkemyksiä siitä, miten kuntouttava työtoiminta Valo-valmennuksen sotepajalla oli heidän kohdallaan onnistunut. Tavoitteena oli selvittää, miten asiakkaat kokivat heidän osallisuutensa edistyneen, tai heikentyneen kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana. Toisena tavoitteena oli saada kokemustietoa siitä, mitkä sotepajalla käytetyt menetelmät oli koettu hyväksi, tai huonoiksi. Tarkoituksena oli muodostaa yksiin kansiin materiaali, jota voidaan käyttää kehittämistyön pohjana, kun kehitetään tehokkaampaa ja asiakaslähtöisempää palvelua asiakkaille.

Vastausten luokittelu osallisuuden ja syrjäytymisen ulottuvuuksiin oli haastavaa, koska suuri osa haastatteluissa esiin nousseista asioista liittyi toisiinsa olennaisesti ja niiden luokittelu yksiselitteisesti yhden ulottuvuuden alle oli hyvin vaikeaa. Haastatteluissa esiintyi paljon samoja vastauksia, mutta myös yllättävän laajasti erilaisia ja eri asioihin viittaavia asioita. Haastateltujen asiakkaiden vastausten perusteella osallisuutta onnistuttiin edistämään merkittävästi kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana. Sotepajan ryhmä koettiin hyvin yhteisölliseksi, jossa kaikki haastatellut asiak-

kaat viihtyivät hyvin. Tästä syystä onkin aiheellista esittää kysymys siitä, oliko osallisuutta edistävää käydä kuntouttavan työtoiminnan sotepajalla, vai oliko osallisuutta edistävää kuulua yhteisölliseen ryhmään? Sandelinin (2014) kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan päätellä, että kun aikaisempia tutkimustuloksia ja tämän tutkimuksen tuloksia verrataan, saadut tulokset ovat saman suuntaisia. Sotepajalle, niin kuin muillekin pajoille, on valikoitunut tietyn tyyppisiä ihmisiä ja ihmiset yhdessä muodostavat yhteisönsä. Kiertävänä ohjaajana kuntouttavaa työtoimintaa ohjatessa huomaa eri pajojen välillä olevat erot hyvin. Riippuen siitä, mihin alaan paja on suuntautunut, niihin hakeutuu ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneet samankaltaisista asioista. Samalla tavalla tietyn alan työpaikkoihin hakee samasta alasta kiinnostuneita työntekijöitä. Yhteisön merkitys on selvästi ollut tärkeä osa haastateltujen kuntoutumisprosessia ja heille mahdollisesti jopa tärkein vaikuttava tekijä kuntouttavan työtoiminnan aikana. Ilman kuntouttavaan työtoimintaan ohjausta tai hakeutumista, nämä ihmiset eivät välttämättä olisi koskaan tavanneet toisiansa. Kuntouttavan työtoiminnan ryhmien yhteisöllisyyteen tulisi siis ehdottomasti panostaa, koska sen merkitys osallisuuden edistämässä ainakin näiden haastateltavien kohdalla on ollut kiistatonta. (Sandelin 2014, 14-17.)

Yksilöohjauksella nähtiin olleen merkitystä osallisuuden edistämässä. Haastatellut asiakkaat toivat esille yksilöohjauksen merkityksen erityisesti heidän oman tulevaisuutensa suunnittelemisen yhteydessä. Vastoin yleistä ohjetta, sotepajan asiakkaiden kanssa käytiin yksilökeskusteluja vähintään kerran kahdessa kuukaudessa ja useammin, mikäli sille koettiin tarvetta. Asiakkaat kokivat, että yksilöohjaus auttoi heitä pääsemään käsiksi omaan ammatilliseen tulevaisuuteensa. Ryhmätoimintana sotepajalla käytiin paljon työelämään liittyviä asioita läpi ja pohdittiin työelämään liittyviä asioita yhdessä. Näistä asioista ei kuitenkaan noussut esiin haastatteluissa, kuin työpaikkakäynnit. Tästä on hyvä johtaa kysymys siitä, onko sotepajalla käsitelty merkityksellisiä asioita, vai onko työelämään liittyneet käsitellyt asiat olleet epäolennaisia? Sandelinin (2014, 14) kirjallisuuskatsauksessa tutkitut tulokset näyttävät siltä, että kuntouttavan työtoiminnan työllisyysvaikutukset ovat jääneet epäselviksi. Asia voi liittyä siihen, että yleistettäessä kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat kaukana työelämästä ja heidän kuntoutumiselleen tärkeämpää kuntouttavan työtoiminnan ai-

kana olisi esimerkiksi osallisuuden edistäminen, itsetunnon kohottaminen ja mahdollisuus keskustella asioista toisen ihmisen kanssa. Palveluntuottajat eivät pysty juuriin vaikuttamaan siihen, minkä kuntoisia asiakkaita heidän tuottamaansa palveluun ohjautuu. Käytännössä tilanne on se, että kaikki asiakkaat on otettava sisään, koska asiakkaan käännäminen pois ei näytä hyvältä kaupungin silmissä. Tampereen kaupunki ei Valo-valmennusyhdistykseltä ostamassaan palvelussa erikseen osta yksilöohjausta, vaan yksilöohjattu kuntouttava työtoiminta on oma palvelunsa. Yksilöohjaukselle olisi tutkimuksen perusteella siis enemmän tarvetta, koska jo pelkästään sen keinoin asiakkaan kanssa on mahdollista päästä keskusteluissa syvemmälle, kuin ryhmänohjaustilanteessa. Yhteiskunnallisten hyötyjen saamiseksi esiin palvelua voisi olla hyvä kohdentaa nykyistä tarkemmin. Tällä hetkellä kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden lähtökohdat vaihtelevat todella paljon, joten kohdennetun tehokkaan palvelun tarjoaminen on hyvin haastavaa. Tähän on pyritty saamaan ratkaisu erilaisten kehittämishankkeiden avulla. Projektiluonteiset hankkeet pyrkivät tuomaan pajaohjaukselle tukea lisäkäsien ja asiantuntijuuden avulla. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista osa osallistuu kehittämishankkeisiin, joiden avulla voi esimerkiksi osatyökykyinen asiakas opiskella jonkin tutkinnon osan ja työllistyä yhteistyöorganisaatioon suoraan kuntouttavasta työtoiminnasta. Tämän tyyppistä toimintaa voisi olla tärkeää tuottaa lisää, jotta yhteiskunnallisia hyötyjä saataisiin enemmän. (Sandelin 2014, 14; Tampereen kaupunki n.d., 2-7; Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

Tutkimustulosten perusteella sotepajalla olleet asiakkaat kokivat osallisuutensa parantuneen kuntoutusjaksonsa aikana. Yhteisöllisen ryhmän merkitys koettiin todella suureksi ja se mainittiin jokaisen haastateltavan vastauksissa. Ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan voidaan näin ollen katsoa olevan osallisuutta edistävää. Samassa yhteydessä on kuitenkin huomattava, että sotepajan yhdistyessä yhteisöpajan kanssa, sotepajalta siirtyneet asiakkaat kokivat jääneensä ulkopuolisiksi uudessa ryhmässä, eivätkä kokeneet uutta ryhmää yhtä yhteisölliseksi. Yksilöohjauksella koettiin myös olevan merkittävä rooli kuntoutusprosessissa ja sitä kautta osallisuutta edistävänä tekijänä. Yksilöohjauksen keinoin asiakkaat kokivat konkreettisempaan käsittelyä omaa tulevaisuuttaan. Osallisuuden parantuminen ei tämän tutkimuksen perusteella ole vaikuttanut sotepajan asiakkaiden työllistymiseen, tai opiskeluiden aloittamiseen.

Vaikuttavana tekijänä voi olla esimerkiksi se, että haastateltujen asiakkaiden kuntouttavan työtoiminnan jaksoista on kulunut vain vähän aikaa ja lisätyötä vaaditaan vielä, jotta he olisivat valmiita työhön ja opiskeluihin. Tässä ajattelussa osallisuuden edistäminen saattaisi olla iso osa palapeliä, jonka kasaaminen jatkuu kuntouttavan työtoiminnan jälkeen.

Sotepajan käytännön toimista merkityksellisimmiksi asioiksi mainittiin luontoon, ulkoiluun ja liikuntaan liittyvät asiat. Lisäksi mainittiin esimerkiksi erilaiset pohdintatehtävät ja joitakin työelämään liittyviä asioita. Osallisuutta edistävinä tekijöinä nähtiin juuri luontoretket, ulkoilu, liikunta-aktiviteetit ja pohdintatehtävät. Yksi haastateltavista kertoi jääneensä kaipaamaan varsinaista työtoimintaa, eikä kokenut saaneensa sitä sotepajalta. Kuntouttavan työtoiminnan palvelukuvausta tutkiessa voidaan vetää johtopäätös, että sotepajalla toiminta perustui enemmän asiakkaiden elämänhallinnan tukemiseen, kuin puhtaaseen työtoimintaan. Tästä voidaan johtaa kysymys, olisiko sotepajalla pitänyt olla enemmän puhdasta työtoimintaa? Yksiselitteistä vastausta kysymykseen ei ole olemassa. Jos asiaa ajatellaan toiselta kantilta, saadaan perspektiiviä sotepajan toimintaan. IT-pajalla kuntouttavassa työtoiminnassa käyvä asiakas voi pajalla opetella esimerkiksi koodaamaan, käsittelemään kuvia ja ylläpitämään tietojärjestelmiä. Jos asiakkaalla ei ole koulutusta, hän voi hyödyntää pajalla oppimaansa, jos opiskelupaikka aukeaa. Jos taas hän saa suoraan työpaikan, voi hän käyttää oppimaansa hyödyksi uudessa työpaikassaan. Sotepajan asiakas voi harjoitella esimerkiksi aikuisryhmän ohjaamista ilman, että hän on vastuussa ryhmästä. Asiakas oppii ohjaamistaitoja, joita pystyy hyödyntämään mahdollisesti myöhemmin. Työskennelläkseen sosiaali- ja terveysalalla, tai kasvatus- ja ohjausalalla, täytyy ensin olla vähintään ammatillinen koulutus suoritettuna. Välissä poistetut soveltuvuustestit sosiaali- ja terveysalan perustutkintoa varten on onneksi otettu uudelleen käyttöön, koska ilman soveltuvuustestejä alalle ohjautuu ihmisiä, joiden motiivi alalle saattaa liittyä puhtaasti siihen, että alalla riittää töitä. Alalle voi myös ohjautua ihmisiä, jotka haluavat auttaa muita, mutta eivät ole tarpeeksi terveitä ja hyvinvoivia onnistuakseen siinä. Jotta ihminen voi työkseen ohjata muita, tai auttaa muita ihmisiä, on hänen oma terveytensä ja hyvinvointinsa oltava vankalla pohjalla. Muuten edessä voi olla tilanne, jossa ammattilainen terapoit itseään oman työnsä kautta, tai huonosti voiva ammattilainen polttaa itsensä loppuun omien ongelmien ja muiden tuskan

kantamisesta. Tästä syystä sotepajalla tehtiin enemmän hyvinvointia, elämänhallintaa ja terveyttä edistävää toimintaa. Sosiaali- ja terveysala ei ole sopiva ala kaikille halukkaille. (Tampereen kaupunki n.d., 2-7.)

Valo-valmennusyhdistyksen arvoihin kuuluvat inhimillisyys, vastuullisuus, kunnioittaminen ja yhdessä onnistuminen (Valo-valmennusyhdistys ry 2019). Haastattelujen perusteella sotepajan asiakkaat olivat sitä mieltä, että heidän ohjaajansa oli aina läsnä tarjoten apuansa, kun sille oli tarvetta. Sotepajan ryhmä oli haastattelutulosten perusteella hyvin yhteisöllinen ja tiivis. Sotepajan asiakkaat yhdessä ohjaajiensa kanssa onnistuivat edistämään osallisuutta, ja osan kanssa eteneminen työkokeilu- paikkaankin onnistui. Haastattelujen perusteella Valo-valmennuksen arvot ovat olleet toiminnan pohjana hyvin, ja niitä kunnioittaen on asiakkaiden kuntoutumisen prosessit edenneet askeleittain eteenpäin. (Valo-valmennusyhdistys ry 2019.)

Kuntouttavaa työtoimintaa ja sosiaalista kuntoutusta varten laadittu palvelukuvaus (Tampereen kaupunki n.d.) asettaa raameja palveluntuottajien toiminnalle. 1A-palvelulle on asetettu tavoitteeksi asiakkaiden eteneminen vuoden aikana työhön, koulutukseen, tai muuhun työllistymistä edistävään palveluun. Haastateltujen sotepajan asiakkaiden osalta kaksi on siirtynyt työkokeiluun ja kolme jatkavat kuntouttavassa työtoiminnassa. Tampereen kaupungin ostama kuntouttava työtoiminta perustuu lakiin kuntouttavasta työtoiminnasta (L 2.3.2001/189). Lakiin on kirjattu, että kuntouttavassa työtoiminnassa on tarkoitus edistää yksilön elämänhallintaa ja sitä kautta edellytyksiä työllistymiselle. Haastatteluissa nousi esille elämänhallinnallisia asioita useita, jotka asiakkaat olivat kokeneet parantuneen kuntouttavan työtoiminnan aikana. Myös osallisuuden edistämällä voidaan nähdä olevan positiivista vaikutusta elämänhallintaan ja työllistymiseen. Sotepajalta ei haastatelluista kukaan ole suoraan työllistynyt, tai lähtenyt opiskelemaan ammattia. Haastateltujen asiakkaiden kuntoutusprosessit ovat kuitenkin edenneet heidän oman kokemuksensa mukaan jatkuvasti parempaan suuntaan. Näin ollen voidaan haastateltujen sotepajan asiakkaiden kokemusten osuneen palvelukuvaukseen ja voidaan ajatella sotepajalla tehtyjen asioiden olleen palvelukuvauksen mukaisia. (L 2.3.2001/189; Tampereen kaupunki n.d.)

Yksi opinnäytetyön rinnalla kulkenut lisämielenkiinnon kohde oli nähdä, eroaako sotepajan asiakkaiden kokemukset muiden kuntouttavasta työtoiminnasta tehtyjen tutkimusten kanssa. Sandelin (2014) on kerännyt kirjallisuuskatsauksessaan yhteen

kuntouttavan työtoiminnan asiakaskokemuksista tehtyjä tutkimuksia. Sandelinin (2014) mukaan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat kokeneet esimerkiksi arki-rytmin parantumista, taloudellisen tilanteen parantumista, saaneensa sosiaalisen ympäristön, mielekästä tekemistä ja itsetunnon kohoamista. Haastattelun perusteella sotepajan asiakkaat ovat kokeneet juuri näitä samoja asioita. Lyhykäisyydessään voidaan todeta, että aiemmat tutkimukset ovat tuottaneet samankaltaisia vastauksia asiakaskokemuksista, kuin tähän opinnäytetyöhön haastatelluilta sotepajan asiakkailtakin. (Sandelin 2014, 14-17.)

Opinnäytetyön prosessin aikana oli monta vaihetta. Idea opinnäytetyön aiheesta syntyi vuoden 2018 loppupuolella, sotepajan alkuaikoina. Idea jalostui vähitellen ja muutoksia alkuperäiseen ideaan on tullut vielä haastattelujen jälkeenkin. Koko opinnäytetyöprosessin aikana pyrittiin siihen, että tutkimusta työstetään sen perusteella, minäkälaisia asioita asiakkailta haastatteluissa nousisi esiin. Se onnistuikin hyvin ja lopputuloksena on saatu kerättyä aineistoa asiakkaiden kokemuksista ja niitä on pyritty analysoimaan mahdollisimman objektiivisesti. Alkuperäinen suunnitelma oli päästä aloittamaan opinnäytetyötä jo kesän 2019 aikana. Tutkimussuunnitelman kirjoittaminen alkoi kuitenkin vasta syksyllä 2019. Tavoitteena oli saada opinnäytetyö valmiiksi joulukuun 2019 mennessä, mutta siitä myöhästettiin. Tutkimussuunnitelman kirjoittaminen oli aluksi haastavaa. Oli haastavaa saada kiinni aiheesta ja tuottaa tekstiä, joka samalla olisi helppolukuista, informatiivista ja kuitenkin napakkaa. Haastattelurungon tekeminen oli myös hyvin haastava prosessi. Vasta neljäs täysin uudestaan luotu haastattelurunko mahdollisesti vastaisi tutkimuskysymyksiin. Tässä vaiheessa luottamus tutkimuksen onnistumiseen oli koetuksella. Ensimmäinen asia haastattelujen jälkeen oli, että haastattelut olivat jääneet paljon suunniteltua lyhyemmiksi. Epävarmuus oli tässä kohtaa edelleen vahvaa. Hyvin nopeasti litterointivaiheen aloittamisen jälkeen kävi selväksi, että materiaalia oli saatu kasaan jopa yllättävän paljon. Haastattelurunko oli onnistunut ja siinä olleet avoimet kysymykset saivat haastateltavat vastaamaan juuri oikeisiin kysymyksiin. Haastattelumateriaalin analysoinnin jälkeen varsinainen kirjoittamisen prosessi lähti liikkeelle vauhdikkaasti ja se kantoi loppuun saakka. Motivaatio oman ammatillisen osaamisen kehittämiseen tämän tutkimuksen kautta ja toisaalta halu valmistua uuteen ammattiin pitivät yllä kovaa työmoraalia, jonka ansiosta kirjoittaminen eteni vauhdikkaasti.

Opinnäytetyöntekijä on toiminut haastateltavana olleiden entisten sotepajan asiakkaiden ohjaajana kuntouttavassa työtoiminnassa. Tämä fakta toi tutkimuksen tekemiseen uhkia ja mahdollisuuksia. Toisaalta on suuri riski tulkita haastattelumateriaalia ohjaajan lähtökohdista ja toisaalta suuri vahvuus voisi olla tietous kaikesta, mitä sotepajalla on tehty. Lähtökohta tälle tutkimukselle oli, että kaikkea saatua tietoa pyritään analysoimaan objektiivisesti. Tuomi ja Sarajärvi (2009) kirjoittavat, että puhtaasti objektiivisia näkemyksiä ei laadullisessa tutkimuksessa ole, koska yleensä aina taustalla on valittuna jokin teoria. Tässä tutkimuksessa keskeisessä roolissa on ollut Raivion ja Karjalaisen (2013) osallisuuden ja syrjäytymisen vastapariksi asettelu (ks. Kuvio 1.). Haastattelurunko esimerkiksi on hyvin pitkälti suunniteltu kuviossa esiintyvien osallisuuden ulottuvuuksien perusteella. Jos tutkimuksen tuloksia verrataan Sandelinin (2014) kirjallisuuskatsaukseen, niin tulosten huomataan olevan hyvin saman suuntaisia, joten sen perusteella voidaan olettaa tulosten olevan luotettavia. Haastattelumateriaalia analysoidessa on käytetty paljon aikaa siihen, että tulokset olisivat objektiivisia ja opinnäytetyöntekijän omat tulkinnat näkyisivät mahdollisimman vähän muualla, kuin pohdintakappaleessa. Huomioitava asia haastatteluissa oli, että osalla haastateltavista tarina muuttui haastattelun aikana. Haastattelun vaiheissa, joissa haastateltavat puhuivat toista kertaa aiemmin mainitsemastaan asiasta, haastateltava kertoikin asian eri tavalla, kuin oli aiemmin kertonut. Tämä voi liittyä siihen, että haastateltavilla on saattanut olla tarve kertoa tutulle opinnäytetyöntekijälle kaunisteltu versio todellisuudesta. Tämä johtaa kysymykseen, ovatko haastattelun muut vastaukset olleet todenmukaisia, vai kaunisteltuja? Jälleen voidaan viitata Sandelinin (2014) kirjallisuuskatsaukseen ja todeta, että vastaukset ovat saman suuntaisia, kuin aiemmin tehdyissä tutkimuksissa. Lähtökohtaisesti tätä opinnäytetyötä tehdessä on kiinnitetty paljon huomiota luotettavuuteen. Jos tutkimuksen tuloksia tutkaillaan lähteiden kautta, niin huomataan tulosten olleen saman suuntaisia, kuin muissakin tutkimuksissa. Kysymys kuuluu seuraavaksi, onko muissakaan tutkimuksissa onnistuttu objektiivisuudessa, vai onko samoja tulkintavirheitä tehty muissakin tutkimuksissa? Tämä on täysin mahdollista, eikä sitä voi kokonaan sulkea pois. Kuitenkin monen tutkimuksen saman suuntaiset vastaukset voidaan tulkita olevan luotettavia. Näihin asioihin peilaten tässä tutkimuksessa on onnistuttu objektiivisuudessa ja opinnäytetyöntekijän tulkinnat ovat olleet oikeansuuntaisia. Tämän tutkimuksen aineisto on

käyttökelpoista kehittämistyön pohjaksi, jos halutaan kehittää palvelua asiakaslähtöisestä näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96, 134-142; Raivio & Karjalainen 2013, 16-17; Sandelin 2014, 14-17.)

Opinnäytetyöprosessin aikana nousi esiin muutama isompi teema, jotka voivat potentiaalisesti olla hyviä jatkotutkimuksen aiheita. Varsinaisesti tutkimukseen liittymätön huolestuttava ja tärkeä asia oli huomata, että haastateltavien ihmisten vointi oli mennyt huonompaan suuntaan sellaisilla, jotka olivat kuntouttavan työtoiminnan lopettaneet. Kuntouttavan työtoiminnan aikana asiakkailla on mahdollisuus paikkaan, jossa pääsee juttelemaan ja osaksi yhteisöä. Lisäksi he saavat lämpimän ruuan ja taloudellista apua kulukorvauksen ja bussikortin muodossa. Toiveikkaina kuntouttavasta työtoiminnasta eteenpäin lähteneet asiakkaat ovat ajautuneet huonompaan tilaan. Olisiko tässä apua yksilöohjauksesta? Esimerkiksi työkokeiluun, opiskeluun, tai työhön siirtyvä asiakas voisi kaivata tukea ja ohjausta ensimmäisen puolen vuoden, tai vuoden aikana kuntouttavan työtoiminnan päättymisestä.

Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde voisi olla esimerkiksi Valo-valmennuksen sisällä tehtävä tutkimus siitä, minkälaisia tuloksia vastaavalla tutkimuksella saataisiin muilta kuntouttavan työtoiminnan pajoilta. Olisiko niissä erilaisuuksia, vai olisivatko tulokset samoja? Pajoja on erilaisia yhtä paljon, kuin on ohjaajiakin, joten tulokset voisivat olla vaihtelevia. Tasalaatuisuuden, tehokkuuden ja asiakaslähtöisyyden näkökulmasta voisi olla hyvä tehdä tutkimusta kaikilla pajoilla.

Tämän tutkimuksen perusteella asiakkaiden osallisuus lisääntyi, mutta työllisyysvaikutukset jäivät epäselviksi. Jatkotutkimuksen aiheena voisi olla selvittää, mitä asiakkailla kuuluu vuoden tai kahden päästä kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Lisäksi erillisen tai yhdessä edelliseen tutkimukseen jatkotutkimuksen voisi tehdä siitä, olisiko kuntouttavan työtoiminnan järkevämpää olla enemmän työtoimintaa, kuin esimerkiksi sotepajalla, vai olisiko järkevämpää suunnata resursseja nimenomaan esimerkiksi elämänhallinnan, hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseen.

Lähteet

2.3.2001/189. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Annettu 2.3.2001. Viimeisin muutos 1.1.2017. Viitattu 10.12.2019.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>

1301/2014. Sosiaalihoitolaki. Annettu 30.12.2014. Viimeisin muutos 1.4.2019. Viitattu 10.12.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2014/20141301>

505/2017. Laki julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden alueellista tarjoamista ja työelämäkokeilua koskevasta kokeilusta. Annettu 10.7.2017. Voimassa 31.12.2018 saakka. Viitattu 10.12.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2017/20170505>

Allardt E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki. WSOY.

Autti-Rämö I., Salminen A-L., Rajavaara M. & Ylinen A. 2016. Kuntoutuminen. Kustannus Oy Duodecim.

Finto, suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu. 2019. Viitattu 9.12.2019. <http://finto.fi/fi/>

Graphing Life. 2019. Kompassi. Viitattu 23.1.2020. <https://support.graphinglife.io/mika-menetelma>

Isola Anna-Maria, Kaartinen H., Leemann L., Lääperi R., Schneider T., Valtari S. & Keto-Tokoi A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 3. Viitattu 11.11.2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1

Juvonen-Posti P., Lamminpää A., Rajavaara M., Suoyrjö H. & Tötterman P. 2016. Työkäisten kuntoutumisen monialainen järjestelmä. Teoksessa Kuntoutuminen. 160-175. Kustannus Oy Duodecim.

Karhula M., Veijola A. & Ylisassi H. 2016. Tavoitteiden asettamisen käytäntö. Teoksessa Kuntoutuminen. 225-246. Kustannus Oy Duodecim.

Lastenkulttuurikeskus Rulla. 2019. Viitattu 10.12.2019. <https://www.laikku.fi/rulla>

Maslow Abraham H. 1943. A Theory of Human Motivation. Julkaistu lehdessä Psychological Review 50, 370-396, heinäkuu 1943.

Prochaska J.O. & DiClemente C.C. 1983. Stages and Processes of Self-Change of Smoking – Toward an Integrative Model of Change. Julkaistu lehdessä Journal of Consulting and Clinical Psychology 51 (3): 390-5, heinäkuu 1983.

Raivio H. & Karjalainen J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat!. Teoksessa Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?. 13-17. Jyväskylän ammattikorkeakoulun Julkaisuja -sarja.

Robbins T. 2006. Why we do what we do. Viitattu 11.12.2019. https://www.ted.com/talks/tony_robbins_why_we_do_what_we_do?language=en#t-1267789

Siltavalmennusyhdistys ry. 2019. Viitattu 9.12.2019. <https://www.siltavalmennus.fi/>

Sosiaalinen kuntoutus ja osallisuutta vahvistava työtoiminta. 2019. Tampereen kaupunki. Viitattu 9.12.2019. <https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/aikuissosiaalityo/sosiaalinen-kuntoutus.html>

Sandelin I. 2014. Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana: Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 14-17. Viitattu 9.12.2019.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114912/URN_ISBN_978-952-302-154-9.pdf?sequence=1

Tampereen kaupunki. 2019. Avo- ja asumispalvelut. Viitattu 12.12.2019.

<https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/organisaatio/hyvinvoinnin-palvelualue/avo-ja-asumispalvelut.html>

Tampereen kaupunki. 2019. Tampereen työllisyys- ja kasvupalvelut. Viitattu 12.12.2019.

<https://www.tampere.fi/tyo-ja-yrittaminen/tyollisyyspalvelut.html>

Tampereen kaupunki. 2019. Työllisyyskokeilu. Viitattu 12.12.2019.

<https://www.tampere.fi/tyo-ja-yrittaminen/tyollisyyspalvelut/tyollisyyskokeilu.html>

Tampereen kaupunki. N.d. Palvelukuvaus – kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus. 2-7.

Tampereen työvalmennussäätiö Syke. 2019. Viitattu 9.12.2019.

<https://www.tampereensyke.fi/palvelu/kuntouttava-tyotoiminta>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Viitattu 5.12.2019.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta>

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu laitos. 19-22, 57-74, 95-100, 108-113, 125-142. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-kirja Google Play -palvelussa. Uudistettu laitos. 122-129. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Viitattu 12.2.2020.

https://play.google.com/books/reader?id=h_VDDwAAQBAJ&hl=fi&pg=GBS.PP1

Työterveyslaitos. 2020. Kykyviisari. Viitattu 23.1.2020.

<https://sivusto.kykyviisari.fi/tietoa-kykyviisarista/mika-on-kykyviisari/>

Valo-valmennusyhdistys ry. 2019. Viitattu 9.12.2019. <http://valo-valmennus.fi/>

Waddell G., Burton A.K. & Kendall A.S.N. 2013 Vocational Rehabilitation. What works, for whom, and when? 19-24. Viitattu 12.12.2019.

<https://www.asorc.org.au/documents/item/1881>

Yhä useampi pitkäaikaistyötön ohjataan kuntouttavaan työtoiminnan piiriin. 2017.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 9.12.2019. <https://thl.fi/fi/-/yha-useampi-pitkaaikaistyoton-ohjataan-kuntouttavan-tyotoiminnan-piiriin>

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

1. Minkälainen toimeentulosi on tällä hetkellä / kuntouttavan lopussa? Entä kuntouttavan työtoiminnan alussa?
2. Miten koet oman hyvinvointisi tällä hetkellä / kuntouttavan lopussa? Entä kuntouttavan työtoiminnan alussa?
3. Mitä on tapahtunut kuntouttavan työtoiminnan jälkeen? Oletko opiskelemassa, työssä, kuntoutuksessa?
4. Kerro omin sanoin tavallisesta arkipäivästäsi viime aikoina. Kerro päivän aikataulusta suurin piirtein. Kerro mielellään seuraavista asioista:
 - nukkuminen
 - syöminen ja juominen
 - päihteet
 - puhtaudesta huolehtiminen
 - kotityöt
 - työt kodin ulkopuolella
 - toisista ihmisistä tai eläimistä huolehtiminen
 - yhteydenpito muihin
 - liikkuminen kotona ja ulkopuolella
 - asioiden hoitaminen
 - harrastukset
5. Minkälaisia muutoksia koet mainitsemisiasi asioissa tapahtuneen kuntouttavan työtoiminnan aikana? Jos muutoksia ei ole ollut, mistä luulet sen johtuvan?
6. Kun ajattelet äsken kertomiasi asioita, niin mitkä sotepajalla tehdyt asiat ja toiminnot ovat edistäneet tai haitanneet mainitsemiasi arjen asioita?

Liite 2. Suostumuslomake haastatteluun osallistuvalla

Suostumuslomake haastatteluun osallistuvalla

Tämän lomakkeen allekirjoittamalla suostun haastateltavaksi tutkimukseen, jonka tavoitteena on tutkia miten kuntoutujat ovat kokeneet sote-pajan vaikuttaneen heidän osallisuutensa kehitykseen ja mitkä sote-pajan toiminnot ovat tukeneet osallisuuden edistämistä.

Tommi-Petteri Tuominen toteuttaa tutkimuksen Jyväskylän ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä.

Tämän lomakkeen allekirjoittamalla luovun oikeudesta puuttua tutkimuksen sisältöön, sen analysointiin, tuloksiin, tai pohdintaan.

Tutkimuksen koko sisältö, analysointi, tulokset ja pohdinta ovat kirjoittajan omaa tekstiä, analysointia ja pohdintaa, pois lukien lähdeviittein tai lainauksin merkityt sisällöt.

Tutkimuksen aikana haastateltavien tietoja ei tule esiintymään missään julkisesti, eikä yksittäisiä vastauksia käsitellä siten, että niistä haastateltava voisi tulla tunnistetuksi.

Haastattelut nauhoitetaan joko kasettinauhurilla, älypuhelimien äänitystoiminnolla, tai tietokoneen äänitysohjelmalla.

Haastattelunauhoituksista litteroidaan pelkistetty materiaali, josta haastateltavia ei enää voi tunnistaa.

Kaikki haastattelun materiaalit ovat luottamuksellisia, eivätkä ne ole muiden kuin haastateltavan ja haastattelijan kuunneltavissa.

Kaikki haastattelumateriaali tuhoetaan /poistetaan, kun opinnäytetyö valmistuu. Myös suostumuslomakkeet tuhoetaan asianmukaisesti.

Minkäänlaista henkilörekisteriä ei ole tarvetta perustaa, koska haastateltavien henkilötietoja ei ole tarvetta kerätä, eikä kerätä.

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Tampereella __ . __ . ____

Liite 3. Tutkimuslupahakemus

Tutkimuslupahakemus

Nimi: Tommi Tuominen

Opiskelijanumero**Puhelin****Sähköposti**

Yksikkö Hyvinvointiyksikkö

Tutkinto-ohjelma Kuntoutuksen ohjaaja amk

Opinnäytetyön tiedot, alustava tutkimussuunnitelma ja aineistonhallintasuunnitelma

Kysymyksessä on AMK-opinnäytetyö Kyllä

Opinnäytetyön nimi Koettu merkityksellisyys Valo-valmennuksen sote-pajalla

Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusongelmat

Kartoittaa laadullisen tutkimuksen kautta asiakkaiden kokemusta siitä, miten merkityksellisenä he ovat kokeneet kuntouttavan työtoiminnan Valo-valmennuksen sote-pajalla.

Valmista työtä voidaan käyttää kehittämistyön pohjana Valo-valmennuksen kuntouttavan työtoiminnan edelleen kehittämisessä. Vaikuttavuutta mitataan palvelun ostajan näkökulmasta asiakkaan palvelun päätyttyä. Tärkeää on myös mitata asiakkaiden kokemuksia, jonka avulla saadaan tietoa siitä, minkälaisia asioita kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat kokevat tärkeiksi ja kokevat saaneensa ja toisaalta mitä asioita ovat jääneet kaipaamaan palvelulta. Näitä asioita voidaan peilata palvelusopimuksen sisältöön ja sitä kautta miettiä mahdollisia parannuksia Valo-valmennuksen toiminnan kehittämiseksi.

Opinnäytetyön alustava valmistumisaikataulut

Syksy 2019

Liittyykö tutkimukseen eettistä harkintaa vaativia seikkoja? Kyllä

Asiakkaat ovat olleet minun asiakkaitani kuntouttavassa työtoiminnassa. Tähän liittyy olennaisesti eettinen harkinta siitä, ovatko saamani tulokset objektiivisesti tulkittuja ja pystynkö suhtautumaan objektiivisesti kaikkiin tuloksiin. Näen kuitenkin työn vahvuutena sen, että olen itse suunnitellut kaikki sisällöt, joita asiakkaiden kanssa on käyty läpi. Tähän peilaten pystyn tutkimuksessani luultavasti löytämään helpommin kehittämiskohteet ja vahvuudet, joita haastattelujen perusteella esiin nousee.

Erytishuomiota tutkimuksessa vaatii objektiivisuus. Koko tutkimuksen teon aikana tulee säilyttää etäisyys haastatteluvastauksiin ja omiin tulkintoihin, jotta tulokset eivät vääristy. On suuri riski lähteä tulkitsemaan tuloksia kannalta, jossa peilaan asioita omaan näkemykseeni ja unohdan haastateltavan subjektiivisen näkemyksen asiaan. Uskon kuitenkin pystyväni säilyttämään objektiivisuuden tutkimusprosessin aikana, sillä tutkimuksen tarkoitus ei liity oman työni, oman asemani, tai omien onnistumisteni esiin nostamiseen, vaan puhtaasti luomaan pohja kehittämistyölle, jonka avulla kuntouttavaa työtoimintaa voidaan kehittää sekä vaikuttavammaksi, että asiakkaillemme merkityksellisemmäksi.

Tulen pyytämään jokaisen välilukukerran kohdalla arvion objektiivisuudesta opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta ja Valo-valmennuksen edustajalta. Haastattelujen litteroinnin jälkeen tutkimustuloksia tulkitessa pyrin tulkitsemaan vastauksia monelta kantilta, jolloin pystyn tekemään itselleni näkyväksi eri katsontakannat, jotta en hukkaa objektiivisuutta. Varsinkin loppua kohden suoritan läpilukukertoja, joiden aikana pääkysymys liittyy siihen, onko tulkintani vastauksista vääristynyt, vai ovatko tulokset pysyneet yleisellä tasolla ja muuttumattomina.

Lisäksi eettistä harkintaa vaatii ainakin se, miten tutkimuksessani saan pidettyä haastatteluihin osallistuneiden asiakkaiden vastaukset niin yleisellä tasolla, että niitä ei pysty liittämään tiettyyn vastaajaan.

Pääasiallinen tutkimusmenetelmä

Valo-valmennusyhdistyksen kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden haastattelu ja laadullinen tutkimus.

Onko tutkimuksen kohteena henkilö/henkilöitä, joiden osallistumisesta päättää huoltaja tai edunvalvoja?

Ei

Käsitelläänkö tutkimuksessa henkilötietoja? Ei

Muodostuuko tutkimusta tehdessä henkilötietopohjainen tutkimusrekisteri? Ei

Opinnäytetyön ohjaaja Merja Kurunsaari, Anja Tanttu

Toimeksiantaja Valo-valmennusyhdistys ry

Yhteystiedot

Yhteyshenkilö

Pyyntö saada yhteystietoja Valo-valmennuksen asiakkaista, haastatella heitä ja tehdä laadullinen tutkimus haastattelujen pohjalta yksilöimättä haastateltavien tietoja. Haastateltavia on viisi. Kerättävät tiedot ovat puhelinnumero ja nimi, joita ei tulla julkaisemaan tutkimuksessa, eikä muissa yhteyksissä. Haastateltavat ovat etukäteen antaneet suostumuksensa haastatteluun.

Sitoudun käsittelemään ja säilyttämään saamiani tietoja huolellisesti ja voimassaolevien lakien, säädösten, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen mukaisesti.

Tampereella 11.9.2019

Tommi-Petteri Tuominen